

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра психології, педагогіки і туризму

Кваліфікаційна робота бакалавра
на тему: «Сучасний стан і перспективи розвитку туризму в Болгарії»

Допущено до захисту
« ___ » травня 2021 року

Завідувач кафедри
психології, педагогіки і туризму
д-р. пед. наук, проф. Матвієнко О. В.

(підпис)

студентки групи Т 02–17
факультету перекладознавства
освітньої програми
Туристичне обслуговування
за спеціальністю 242 Туризм
Хільської Анни Максимівни

Науковий керівник:
кандидат географічних наук, доцент
Кучерява Ганна Олександрівна

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИЗМУ.....	7
1.1. Туризм як вид економічної діяльності.....	7
1.2. Види і форми туризму.....	14
1.3. Методи дослідження розвитку туризму країни.....	17
РОЗДІЛ 2. ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ТУРИЗМУ В БОЛГАРІЇ.....	23
2.1. Історичні аспекти розвитку туризму в Болгарії.....	23
2.2. Туристсько-рекреаційні ресурси країни.....	25
2.3. Особливості туристичної інфраструктури та туристичні центри Болгарії.....	36
2.4. Аналіз показників розвитку туризму в Болгарії.....	41
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В БОЛГАРІЇ.....	47
3.1. Проблеми туристичної галузі Болгарії.....	47
3.2. Перспективи розвитку туризму в Болгарії в умовах пандемії коронавірусу COVID-19.....	50
3.3. Розробка туру «Стежками болгарської культури».....	55
ВИСНОВКИ.....	62
РЕЗЮМЕ/ RESUME.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67
ДОДАТКИ.....	73

ВСТУП

Актуальність обраної теми кваліфікаційної роботи полягає в тому, що туристична галузь останнім часом стрімко розвивається в Болгарії. Країна є визнаним лідером пляжного туризму в Східній Європі. Головними курортами країни є Золоті піски, Сонячний берег, Варна та Бургас. Крім цього, популярними є гірськолижні курорти Болгарії, найвідоміші з них: Боровець, Пампорово, Банско, Вітоша, Троян, Тетевен та ін. Окрім цього, туристи відвідують Болгарію з культурно-пізнавальною, лікувально-оздоровчою, релігійною метою. Завдяки поширенню і популяризації туризму в країні зростає попит на готелі та інші засоби тимчасового розміщення туристів. У Болгарії представлена широка готельна база, від шикарних 5-ти зіркових готельних комплексів до затишних сімейних садиб.

У докарантинний період (2019 р.) Болгарію відвідало понад 12,5 млн туристів, а доходи від туризму становили 4,8 млрд доларів США. Загальний внесок туризму у ВВП країни становив 11,6 %. У зв'язку з пандемією коронавірусу COVID-19 у світі сталися значні зміни на туристичному ринку. Знизилися туристичні потоки, доходи від туризму впали, що спричинило негативні зміни в економіці багатьох країн. У 2020 р. туристична індустрія Болгарії також зазнала значних збитків, кількість іноземних туристів скоротилася на 80%, відповідно знизилися і надходження від міжнародного туризму.

У таких країнах як Болгарія, туристична галузь відіграє одну із найважливіших ролей у розвитку економіки, інфраструктури, підвищенні рівня життя місцевих мешканців тощо. Тому вивчення туристичних можливостей під час пандемії є дуже актуальним. Більше того, у країні наявний значний потенціал для розвитку різноманітних сучасних видів туризму, це не лише пляжно-купальний та культурно-пізнавальний, а й гастрономічний, подієвий тощо. Болгарія має безліч ресурсів, а саме: 380 км берегової лінії Чорного моря із золотими пісками, у країні чисте морське повітря і сприятливий м'який клімат,

16 гірських вершин, а також різноманітна флора і фауна. Болгарія входить до числа європейських лідерів по кількості природних ресурсів. Доказом цього є унікальність та різноманітність гідротермальних та біокліматичних ресурсів. Сьогодні у країні нараховується понад 40 тисяч архітектурних пам'яток різних епох, 38 культурних центрів, а також 9 об'єктів, внесених до Списку культурної спадщини ЮНЕСКО.

Також важливими туристичними ресурсами Болгарії є національні свята та фестивалі, які проводяться у різних куточках країни і для участі у яких туристи приїжджають з усього світу. Також у туристичному потенціалі Болгарії чинне місце посідає національна кухня, відома своєю різноманітністю страв та інгредієнтів.

Отже, Болгарія має потужний туристсько-рекреаційний потенціал, який необхідно раціонально використовувати для відродження туристичної галузі країни після закінчення пандемії коронавірусу.

Теоретичною базою дослідження слугували праці наступних науковців: Маринов С. [28], Кръстев В. [23], Георгиев Г., Васильєва М. [13], Jessy Russell [58] та інших авторів.

Мета кваліфікаційної роботи – проаналізувати сучасний стан, визначити проблеми та перспективи розвитку туризму в Болгарії.

Для досягнення поставленої мети були поставлені наступні **завдання**:

- 1) розкрити теоретичні основи дослідження, зокрема визначити сутність туризму як виду економічної діяльності, назвати види і форми туризму, описати методи дослідження розвитку туризму країни;
- 2) охарактеризувати історичні аспекти розвитку туризму в Болгарії та описати туристсько-рекреаційні ресурси країни;
- 3) розкрити особливості туристичної інфраструктури та охарактеризувати туристичні центри Болгарії;
- 4) визначити проблеми та встановити перспективи розвитку туризму в Болгарії в умовах пандемії коронавірусу COVID-19;

5) розробити туристичний маршрут Болгарією «Стежками болгарської культури».

Об'єктом дослідження є туризм в Болгарії.

Предмет дослідження – особливості сучасного стану, проблеми та перспективи розвитку туризму в Болгарії.

Методи дослідження, які були використані при написанні кваліфікаційної роботи:

- філософські: методи діалектичної логіки (були застосовані під час формулювання ідеї дослідження, постановки мети та завдань роботи, визначення об'єкту і предмету дослідження, а також з'ясування сутності основних термінів і понять за темою дослідження);

- загальнонаукові: аналіз і синтез, узагальнення, систематизація – дані методи були використанні для аналізу туристсько-рекреаційних ресурсів Болгарії та особливостей їх використання в туристичній діяльності країни;

- конкретно наукові: порівняльно-географічний метод (був використаний для аналізу особливостей туристсько-рекреаційних ресурсів Болгарії та визначення місця країни на світовому ринку туристичних послуг), математико-статистичний метод (застосований для аналізу статистичних даних щодо розвитку туризму в Болгарії), метод ранжирування (був використаний для визначення місця Болгарії за показниками розвитку туризму серед інших країн світу).

Інформаційну базу кваліфікаційної роботи становлять статистичні дані Всесвітньої туристичної організації, міжнародної організації ООН, дані з офіційного сайту Міністерства туризму Болгарії, статистичні дані зі Світового атласу даних, Національного Статистичного Інституту Болгарії, іноземні джерела зі статистикою коронавірусу COVID-19 «Data Repository by the Center for Systems Science and Engineering COVID-19» та «World Organization Publications», а також матеріали періодичних видань.

Практичне значення роботи полягає у детальному дослідженні туризму Болгарії. Результати кваліфікаційної роботи можуть бути використані для подальшого аналізу та дослідження туризму в Болгарії, формування нових турпродуктів туристичними підприємствами.

Новизною у даній кваліфікаційній роботі є розроблений туристичний маршрут «Стежками болгарської культури», який може бути використаний для популяризації Болгарії як туристичного напрямку.

Апробація результатів кваліфікаційною роботи. Результати кваліфікаційної роботи були представлені на Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих науковців «Реґіон-2021: суспільно-географічні аспекти» (15 квітня 2021 р., м. Харків). Доповідь на тему «Розробка та програмне забезпечення туру “Стежками болгарської культури”».

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, 3-х розділів, висновків, списку використаних джерел, резюме та додатків. Основний обсяг роботи становить 64 сторінку друкованого тексту. Робота містить 6 таблиць, 3 схеми, 2 гістограми, 1 кругову діаграму. Список використаних джерел налічує 67 найменування, у т. ч. 15 – іноземною мовою. Основний текст роботи доповнений додатками, в яких представлені ілюстрації за темою роботи.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИЗМУ

1.1. Туризм як вид економічної діяльності

Туризм – це тимчасовий виїзд особи з постійного місця її перебування в лікувально-оздоровчих, культурно-пізнавальних, ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності, більш ніж на 24 години, тобто більше ніж на одну добу [15].

У сучасному світі туризм являє собою складну соціально-економічну систему. Туризм – це галузь економіки, підприємства і організації яка задовольняє потреби туристів в матеріальних і нематеріальних послугах, основна функція яких забезпечити людині повноцінний і раціональний відпочинок [4].

Туризм є фундаментом для економіки багатьох країн світу. Зараз туристична галузь є третьою за величиною експортною галуззю за виручкою, після лише нафтовидобувної та автомобільної галузей.

Туристична галузь може розглядатися як комплекс готелів або інших засобів розміщення, засобів транспорту, закладів громадського харчування, об'єктів і розважальних закладів, об'єктів пізнавальної, ділової, оздоровчої, спортивної та іншого значення, організацій, що займаються туристичною діяльністю, організацій, що надають послуги гідів-перекладачів.

Споживання в туризмі визначається як вартість туристичних продуктів (товарів і послуг), що використовуються для безпосереднього задоволення потреб туриста. Також сюди входять споживчі витрати на пакетні послуги (туристичний продукт) або індивідуальні витрати на проживання, харчування та напої, транспорт, дозвілля, відпочинок, культурні, спортивні, екскурсії та інші заходи, а також покупки за місцем проживання та інші витрати.

Туристичний продукт – це комплекс туристичних послуг, необхідних для задоволення потреб туриста під час його поїздки, тобто фізичні (товари) і невідчутні (послуги) [5].

Туристичні товари є продуктом праці, створеної для продажу і призначені для використання в основному туристами.

Туристичні послуги складають значну частину послуг, що споживаються населенням і мають специфічний соціально-оздоровчий характер, тобто відпочинок, можливість занять спортом, участь у культурних заходах тощо, поєднує економічні, соціальні, гуманітарні, політичні, освітні та естетичні чинники.

У багатьох країнах туризм відіграє значну роль у формуванні валового внутрішнього продукту, створенні додаткових робочих місць і працевлаштуванні, поживленні зовнішньоторговельного балансу. Туризм має величезний вплив на ключові галузі економіки, такі як транспорт і зв'язок, будівництво, сільське господарство, споживчі товари та інші галузі, тобто виступає каталізатором соціально-економічного розвитку.

На думку експертів Всесвітньої туристичної організації, світова туристична індустрія вступає в період постійно зростаючих подорожей і екскурсій, посилюючи конкуренцію між регіонами і приймаючими країнами. При цьому існує велика кількість добре поінформованих споживачів туристичних послуг, які звертають увагу на якість і безпеку продукту, що пропонується. Подальший розвиток світового туристичного ринку все більше визначається новітніми інформаційними технологіями.

Туристична інфраструктура – це комплекс існуючих об'єктів і мереж виробничих, соціальних і рекреаційних цілей, призначений для функціонування туристичної галузі, забезпечення нормального доступу туристів до туристичних ресурсів і їх належного використання для туризму, а також забезпечення життєдіяльності підприємств туристичної галузі [5].

В рамках інфраструктурного комплексу регіону туристична інфраструктура виконує низку важливих функцій. До них відносяться забезпечення, інтеграція та регуляторні функції.

Забезпечення функції туристичної інфраструктури – створення необхідних умов для організації туристичних послуг.

Найважливішою складовою туристичної галузі є готельна індустрія. Туризм неможливий за відсутності засобів розміщення туристів. Це незмінний і жорсткий попит на економіку будь-якого туристичного регіону або центру, голодний до солідних і великих доходів від прийому туристів і експлуатації їх туристичних ресурсів – природні, історико-соціокультурні об'єкти, в тому числі туристичні об'єкти, а також інші об'єкти, які можуть задовольнити духовні потреби туристів, сприяють відновленню і розвитку їх фізичних сил.

Готельна індустрія є основою системи гостинності. Походить від стародавніх традицій, притаманних практично будь-якому соціальному становленню та історії людства – повага до гостя, святкування його прийому і служіння. Індустрія гостинності складається з різноманітних колективних та індивідуальних помешкань.

Однієї із найважливіших складовою туристичної інфраструктури є сфера громадського харчування.

Класифікація харчових компаній проводиться за багатьма ознаками. Залежно від асортименту підприємства складні, універсальні, спеціалізовані.

Залежно від обслуговуючого контингенту підприємства можуть працювати з постійним контингентом (кейтерингова компанія в готелі, санаторії і т.д.) і зі змінним контингентом (міський ресторан).

Залежно від способу обслуговування, існують підприємства, де споживачів обслуговують офіціанти, підприємства із самообслуговуванням, підприємства змішаного сервісу.

Крім цього, туризм має великий вплив на розвиток країни, утворюючи галузі, що обслуговують дану індустрію, забезпечує нові робочі місця, збільшує

місцеві доходи, розвиває соціальну інфраструктуру, активізує розвиток культури та забезпечує розвиток життя місцевого населення.

Багато науковців туризм розглядають з боку економіки. Зокрема, Т. Кукліна та В. Зайцева, зазначають, що: «Туризм – це особливий вид споживання туристами матеріальних благ, послуг і товарів, який виділяється в окрему сферу господарства, що забезпечує туриста всім необхідним: транспортними засобами, об'єктами харчування, розміщення, культурно-побутовими послугами, розважальними заходами» [24, с. 7].

Український вчений В. Кифяк окреслює туризм так: «Туризм – це вид економічної діяльності, пов'язаний з обслуговуванням людей, які тимчасово перебувають поза місцем постійного проживання. Туристичні підприємства та інші суб'єкти туристичної діяльності працюють на комерційних засадах, створюючи при цьому валову додану вартість шляхом виробництва, просування та реалізації туристичних продуктів, спрямованих на задоволення потреб споживачів» [20, с. 69-70].

Туристична галузь спрямована на задоволення потреб туристів. Задля цього потрібно звертати увагу на мету, можливості, насиченість туристичними об'єктами і оцінювати привабливість території для майбутньої подорожі.

Туристично-привабливою можна вважати територію, яка користується популярністю у туристів і ця місцевість перетворюється у туристичний центр. Розрізняють туристичний центр та центр туризму. Центр туризму – це місто, місцевість чи об'єкт, де на базі туристичних ресурсів створений комплекс туристичного обслуговування. Туристичний центр – це місцевість, яка приваблює туристів завдяки наявності в її межах специфічних туристичних ресурсів, зручностей транспортно-географічного положення і доступної для туриста інформації про неї [11, с. 272].

Туристичні ресурси поділяють на основні види:

- природні ресурси – це сукупність об'єктів та систем живої та неживої природи, компоненти природного середовища, що оточують людину, які

використовуються в процесі суспільного виробництва для задоволення матеріальних і культурних потреб людини та суспільства [2];

- історико-культурні туристичні ресурси – це сукупність створених у процесі історичного розвитку певної території пам'ятників матеріальної і духовної культури, які є об'єктами туристського інтересу. До групи історико-культурних рекреаційних ресурсів належать пам'ятки історії, історичні архітектурні пам'ятки, пам'ятки сучасної архітектури, унікальні споруди культури, спорту тощо [2].

В енциклопедичному словнику-довіднику наведено дане визначення: «Туристський центр – місце зосередження системи підприємств прийому та усіх видів обслуговування туристів в одному з вузлових пунктів подорожі – місті, де заплановано багатоденне перебування туристів для ознайомлення із зосередженими тут визначними пам'ятками. У складі туристичного центру виділяють головний туристський комплекс – головне туристське підприємство в загальній системі підприємств туристського центру, в якому зосередженні основні підприємства прийому та обслуговування туристів з інформаційно-адміністративними службами» [18, с. 372].

Існує багато визначень поняття «туристично привабливої території». Спеціалісти ЮНВТО використовують термін: - «Туристичний регіон – територія, яка володіє великою мережею спеціальних споруд і послуг, необхідних для організації відпочинку чи оздоровлення» [67].

Квартальнов В. А. дає таке поняття: «Місце туристичного призначення – ділянка, місцевість, регіон чи територія, яка приваблює туристів через наявність: сприятливого клімату, флори і фауни; зручного географічного розташування; транспортної доступності» [19, с.320]. І.М. Школа пише таке визначення: - «Рекреаційний (туристичний) регіон - група рекреаційних районів у межах певних територій, що характеризуються спільністю природних, історико-культурних ресурсів, єдиною інфраструктурою» [51].

У праці І. Т. Балабанова є наступне визначення: «Туристична територія – вид комплексного туристичного ресурсу – географічно визначене місце концентрації найцінніших туристичних ресурсів, а також об'єктів туристичного інтересу, які виділяються серед туристичного регіону, з вказуванням у кадастрах та інших видах документації і введенням режиму пріоритетного цільового функціонування та розвитку туризму в його межах» [4, с.176].

Борушак М. встановив, що в основі виникнення різноманітних підходів до визначення поняття «туристичний регіон» лежить селективний вибір туристичних ознак, детальний аналіз яких дозволив автору поділити їх на чотири групи:

- туристичний регіон визначається певною туристичною ознакою (наприклад, наявністю туристичного потенціалу, унікальних природних історико-культурних пам'яток тощо);

- туристичним може вважатися лише той регіон, у якому обов'язково виробляється туристичний продукт;

- щоб називатися туристичним регіоном, територія повинна відповідати основним вимогам: вона повинна мати об'єкти туристського інтересу (пам'ятки історії та культури, музеї, природні атракції тощо); в її межах повинна існувати можливість надання необхідних для задоволення потреб туристів послуг такої якості, на яку очікує клієнт (транспортне обслуговування, умови для проживання, організація дозвілля з відповідним рівнем обслуговування);

- регіон слід вважати туристичним, якщо використання і реалізація туристичних ресурсів здійснюється у відповідному обсязі, а набір пропонованих туристичних послуг є значно ширшим від мінімально необхідного, з врахуванням специфіки конкретного туристичного регіону [10].

Омуш М.О. дає таке визначення: «Туристично привабливою вважають територію, яка має потенціал для розвитку туризму, сукупність економічних і психологічних характеристик регіональних туристичних комплексів, що

відповідають попиту, потребам туристів, вимогам інвесторів і забезпечують досягнення передбачуваного соціально-економічного ефекту» [36, с.19].

Туристичні центри країни – це міста у яких зосереджені найбільші потоки туристів, добре розвинена інфраструктура та надаються найбільш зручні та затребувані послуги туристам.

Доцільно зазначити, що сам туризм є різновидом рекреації, пов'язаним з виїздом за межі країни постійного проживання або подорожі всередині неї, активним або пасивним відпочинком, під час якого людина має змогу відновити ментальне та фізичне здоров'я, оздоровитися, відпочити від повсякденних справ, відволіктися від будь-яких проблем, навантажень або нервувань/стресів. Відпочинок поєднується з культурно-пізнавальними, гастрономічними, подієвими цілями, або, навіть, влаштовуються шопінг-тури.

Загалом, рекреація – це будь-який вид діяльності людини у вільний від роботи час, націлений на відтворення фізичних, духовних та моральних її сил, а також із задоволенням її особистих потреб. Отже, рекреація є невід'ємною та обов'язковою частиною туризму. Тому, рекреація, як одна із основних форм продуктивного використання вільного часу людини – є частиною суспільного життя та економіки країни, оскільки цей процес обов'язково поєднується зі споживанням суміжних послуг, тобто витратою грошей, а саме купівля товарів та послуг.

В багатьох країнах світу туристична галузь є однією з найбільш прибуткових сфер, внесок у валовий національний дохід яких складає 20-45%, а надходження від іноземного туризму є основним джерелом отримання валюти. Отже туристична галузь є надзвичайно перспективною і може бути одним з головних джерел надходжень іноземної валюти до держбюджету

1.2. Види і форми туризму

Види туризму варіюються від мотивації туристів, тобто за внутрішніми факторами, а форми туризму – від зовнішніх причин і впливів.

У наш час існує безліч видів і форм туризму, які класифікують згідно з Законом України «Про туризм» [15].

По-перше, в залежності від місця проведення подорожі туризм поділяється на зовнішній і внутрішній.

До зовнішнього туризму належать: в'їзний туризм – подорожі в межах країни осіб, які постійно не проживають на її території; та виїзний туризм – подорожі громадян країни та осіб, які постійно проживають її на території закордон.

Відповідно, внутрішній туризм – це подорожі громадянами країни в межах лише її території без перетину кордонів.

Залежно від категорії подорожуючих, виділяють такі види туризму:

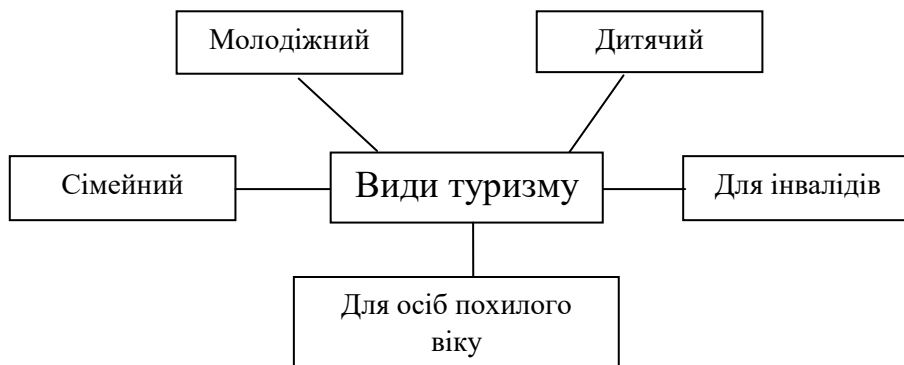

Рис.1.1. Види туризму за категорією подорожуючих (складено автором)

Статистичне групування туристичних подорожей. Для угруповання та характеристики туристичних подорожей використовують пропозицію ознак ЮНВТО:

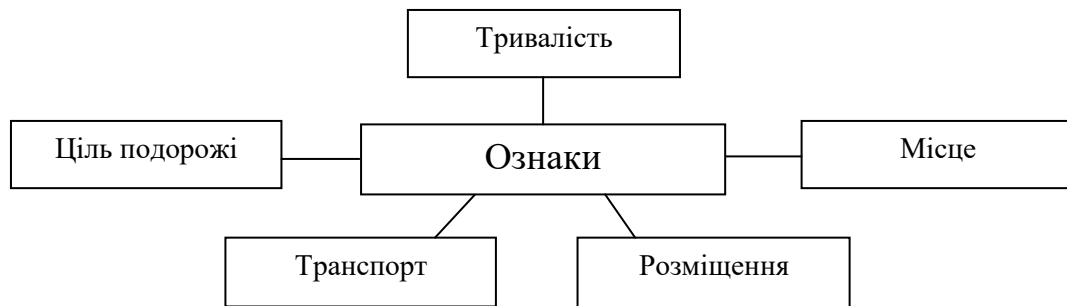

Рис.1.2. Ознаки характеристики туристичних подорожей
(складено за [67])

Звісно, мета у кожного такого виду туризму буде різною. Наприклад, найчастіше діти та молодь подорожують з культурно-освітньою або спортивною метою. Що стосується сімейного туризму – культурно-пізнавальна та оздоровча мета. Особи похилого віку здійснюють, в основному, оздоровчо-лікувальні, релігійні та культурно-пізнавальні подорожі, які не потребують надмірних перевантажень, такі подорожі досить не активні та не викликають велику втому. Отже, як висновок можна зазначити, що в залежності від мети туризм може бути: культурно-освітнім, оздоровчо-лікувальним, релігійним, спортивним, пізнавальним, діловим тощо. Це основні види які розділяють за метою. Сьогодні ж існує ще багато інших видів туризму. Наприклад, такий вид сучасного туризму, як тематичний або подієвий. Цей вид туризму передбачає підвищену зацікавленість до конкретного явища, наприклад до кліматичних умов певної місцевості або тематичних парків як місць відпочинку. А саме популярні такі види: гастрономічний та подієвий.

Гастрономічний, або кулінарний туризм – це різновид туризму, пов'язаний з ознайомленням та дегустацією національних кулінарних традицій країн світу.

Туристи подорожують для знайомства з особливостями місцевої кухні, кулінарними традиціями. Під час гастрономічних турів туристи відвідують ресторани національної кухні, беруть участь в гастрономічних фестивалях, ознайомлюються з історією та рецептурою національної кухні, а також беруть участь у приготуванні страв.

Подієвий туризм – напрям порівняно молодий і надзвичайно цікавий. Основна мета поїздки присвячена якійсь події. В основному такі тури влаштовують задля відвідування фестивалів, а також це можуть бути ярмарки, концерти, аукціони чи навіть модні покази.

Окремо також можна виділити форми туризму залежно від засобу пересування. Серед них такі:

- пішохідний;
- велосипедний;
- лижний;
- автобусний;
- автомобільний;
- авіаційний;
- водний;
- залізничний;
- комбінований.

Виділяють також організований і самодіяльний види туризму. До першого відносяться ті подорожі, коли турист купує повний пакет туристичних послуг – package tour. В іншому випадку, турист самостійно здійснює покупку квитків, займається організацією проживання, продумує та влаштовує рекреацію і дозвілля. Трансфер, харчування, страхування та інші необхідні деталі та речі під час подорожі закордон або всередині країни постійного проживання туриста.

Різні форми туризму виділяють за організацією відпочинку, він може бути активним, а саме – веслування, велосипед, трекінг тощо – так званий

спортивний туризм. А також пасивний вид відпочинку – це може бути подорож на круїзному лайнері морем або річкою, автобусні тури та тури all inclusive.

Отже, у наш час існує безліч видів та форм туризму, завдяки чому відпочинок знайдеться для будь-кого. Нині можна задовольнити усі бажання туристів, обравши відповідний вид та форму туризму, який буде відповідати будь-якому бажанню рекреації туриста.

1.3. Методи дослідження розвитку туризму країни

Під час виконання дослідження використані філософські та загальнонаукові методи: методи діалектичної логіки, аналіз і синтез, узагальнення, систематизація. А також конкретно-наукові методи – порівняльно-географічний, математико-статистичний, метод ранжирування.

Порівняльно-географічний метод полягає у виявленні однакових та відмінних ознак досліджуваних об'єктів.

Математико-статистичний метод використовується для аналізу статистичних даних, наприклад, пов'язаних із кількістю туристичних прибуттів.

Метод ранжирування застосовується для розташування об'єктів у послідовності спаду або зростання їх показників, а також визначення місця об'єкту, наприклад, на ринку туристичних послуг.

Важливе значення має статистика туризму, що є однією з найважливіших галузевих розділів статистичної науки. Вона розробляє систему прийомів і методів збору, обробки і аналізу числової інформації, що характеризує стан і розвиток сфери туризму. Статистика туризму є сферою практичної діяльності державних закладів статистики та інших організацій, що займаються збором та узагальненням цифрових відомостей про всі процеси, події та явища, що відбуваються в сфері туризму. Головною метою цього процесу є оцінка реального внеску туризму в економіку країни.

В інформаційну епоху статистика туризму є найважливішим джерелом аналітичної інформації про сферу туризму і інструментом функціональної діагностики. Особливо велика роль відзначається в управлінській діяльності сфери туризму, в процесі прийняття продуманих рішень – від окремих підприємств туристичної індустрії до органів державного регулювання туристської діяльності в регіонах і країні в цілому. Це є неодмінною умовою якісного і добросовісного виконання обов'язків на будь-якому рівні посади в сфері туризму.

Методи статистики широко застосовуються в організації туристської діяльності, туристично-рекреаційному проектуванні, туристському менеджменті, маркетингу та інших областях практичної та дослідницької діяльності.

Статистика туризму, її важливість і методи описуються у багатьох працях, адже це дуже актуально, не лише сьогодні, а і завжди було. Однією з таких праць є «Статистика туризма» А. Ю. Александрової [1]. Праця спирається на методологічні матеріали Всесвітньої туристської організації (ЮНВТО), Євростату, Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), які зробили великий внесок в розвиток статистики туризму в світі.

Статистика туризму націлена на проведення статистичних досліджень туристських ринків різного рівня, починаючи з місцевого та закінчуючи глобальним, і розкриття різних характеристик туризму в їх взаємозв'язку як для аналізу власне туристської діяльності, так і накопичення цифрової інформації.

Для визначення показників статистики туризму необхідно з'ясувати ті об'єкти, які підлягають вивченню статистичними методами. Статистика туризму характеризується великою кількістю об'єктів дослідження. Вони розподіляються на два типи. Перший тип охоплює споживачів туристичних продуктів. Вони представлені індивідуальними і колективними об'єктами. Індивідуальний об'єкт – окремо взятий турист, що споживає туристичний продукт або послугу. Колективний об'єкт – група осіб, що разом здійснює

споживання туристичного продукту. Такими об'єктами може бути сім'я, що разом вирушила у тур, учасники групових турів, що не були знайомі до цього раніше, група відвідувачів екскурсії тощо. Групові тури, як правило, організовуються на основі спільних інтересів їх учасників. Це може бути якась подія (свято, фестиваль), визначна пам'ятка культури або природний об'єкт, монастир (церква и тд.) як об'єкт релігійного туризму, спортивні змагання тощо.

Метод узагальнюючих показників. Характер вихідної інформації диктує проведення статистичного аналізу туризму за допомогою специфічних для статистики методів – методів узагальнюючих показників, що дають числове вимір кількісних і якісних характеристик, зв'язків між ними, тенденцій їх зміни. Збір первинних даних від господарюючих суб'єктів у сфері туризму здійснюється іншими методами, перш за все за допомогою бухгалтерської та статистичної звітності підприємств і організацій туристичної індустрії, а також складання реєстрів, економічних переписів, вибіркового обстежень і т.д. У цій частині статистика туризму тісно взаємопов'язана з бухгалтерським обліком. З одного боку, дані бухгалтерського обліку лежать в основі розрахунку узагальнюючих статистичних показників діяльності готелів та аналогічних засобів розміщення, турфірм, дозвілєвих закладів, транспортних компаній та інших суб'єктів господарювання в сфері туризму. З іншого загальні принципи і вимоги економічної статистики, окремим випадком якої виступає статистика туризму, беруться до уваги при складанні плану рахунків і форм звітності бухгалтерського обліку[1].

Метод економічних класифікацій. Поширеним методом статистичної характеристики явищ і процесів у сфері туризму є економічні класифікації. Вони припускають розподіл загальної сукупності одиниць на однорідні групи на основі певних істотних ознак. Класифікації дозволяють кількісно описати окремі групи, розрахувати їх питома вага. Питання класифікації займають гідне місце в «Міжнародних рекомендаціях по статистиці туризму» (IRTS-2008)[56].

Статистика туризму вирішує широке коло завдань: забезпечення інформацією, необхідної для прийняття рішень з широкого кола питань, пов'язаних з формуванням і проведенням політики в сфері туризму, розробкою концепцій, стратегій і програм розвитку туризму і заходів по їх реалізації; надання керівникам підприємств туристичної індустрії, менеджерам даних про стан туристського ринку у взаємозв'язку з економічною ситуацією, які необхідні їм для ефективного ведення бізнесу, зокрема прийняття рішень про інвестиції, розширення виробництва, реалізації послуг тощо; інформування широкої громадськості, наукових і навчальних закладів, окремих осіб про основні підсумки і тенденції розвитку сфери туризму; забезпечення міжнародних організацій, зокрема ЮНВТО, інформацією для вирішення широкого кола питань, пов'язаних з організацією міжнародного співробітництва в сфері туризму. Ці групи споживачів інформації стоять за найважливішими напрямками статистичних спостережень у сфері туризму, визначають обсяг, форми і періодичність подання даних, диктують зміст показників, що характеризують стан і розвиток сфери туризму. Крім загальногалузевих завдань існують особливі завдання, які вирішує саме статистика туризму. Їх специфіка впливає перш за все з труднощів, що виникають при вивченні сфери туризму. Частина їх носить методологічний характер і націлена на розвиток наукового фундаменту статистики туризму, інша частина має практичну спрямованість.

Класифікація подорожуючих. Відповідно до IRTS-2008 [56], відвідувач – це мандрівник, який здійснює поїздку в якесь місце призначення, що знаходиться за межами його звичайного середовища місцезнаходження, з будь-якої головною метою, за винятком мети працевлаштування на підприємство, зареєстроване в країні або місці відвідування.

Розрізняють три головні ознаки, які відрізняють відвідувачів від інших подорожуючих: виїзд за територію постійного місця перебування; тимчасове перебування у місці призначення; ціль поїздки – туризм.

ЮНВТО виділяє деякі ознаки постійного місця перебування: це можуть бути місця, які людина постійно відвідує, навіть якщо вони знаходяться далеко від його місця проживання. Наприклад, ті хто живуть на прикордонних територіях і мають змогу працювати вже на території іншою країни, отже, вони щодня перетинають кордон на роботу і знову повертаються – їх не можна вважати мандрівниками; повинна бути віддаленість об'єкта, адже зазвичай постійне середовище перебування людини включає лише об'єкти та території, що знаходяться поряд; тривалість перебування визначається не менш як на 24 години; перетин кордону країни (міжнародний туризм) або області (внутрішній туризм)[67].

Ефективність від туризму є складовим елементом в економіці країни загальної ефективності суспільної праці. Ефективність від туризму характеризується системою економічних показників, які відображають кількісний обсяг реалізації туристичних послуг, а саме: обсяг туристичного потоку, туристичних витрат, стан і розвиток матеріально-технічної бази, показники фінансово-економічної діяльності, показники розвитку міжнародного туризму.

Показники, що характеризують обсяг туристичного потоку, наведені на рис.1.3.

Рис.1.3. Показники, що характеризують обсяг туристичного потоку
(складено автором)

Загальну кількість туристів вимірюють кількістю людей у мандрівках країною. Цей показник характеризує масштаби охоплення населення

туристичними заходами і визначається шляхом підсумовування кількості туристів за певний період, яких прийняли на обслуговування в перший день реєстрації.

Кількість туроднів можна визначили, якщо помножити усю кількість туристів на середню тривалість перебування одного туриста в даній країні або одному регіоні країни.

Матеріальною основою відтворювальної діяльності будь-якого господарюючого суб'єкта є виробничі потреби. В першу чергу, в туризмі вони виражаються у вигляді матеріально-технічної бази та її забезпеченні, так як саме вона створює всі необхідні умови для забезпечення туристів повним пакетом послуг (проживання, харчування, транспортування, трансфер, медичні послуги, екскурсійне обслуговування тощо), а отже – є основою розвитку організованого туризму.

Усі вищенаведені показники відіграють важливу роль у формуванні конкурентоспроможної туристичної галузі країни. Їх аналіз дозволяє встановити рівень розвитку туризму в країні, визначити проблемні функціонування галузі.

РОЗДІЛ 2. ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ТУРИЗМУ В БОЛГАРІЇ

2.1. Історичні аспекти розвитку туризму в Болгарії

Передісторія організованого туризму в Болгарії починається з паломництва до Гробу Господнього в Єрусалим і Рильського монастиря. Крім паломництва, болгари здійснювали торгові поїздки в Дубровник, Константинополь, Бухарест, Відень і Будапешт.

Офіційною датою початку організованого туризму в Болгарії вважається 27 серпня 1895 року, у цей день, після сходження на пік Черні-Врих гірського масиву Вітоша, за ініціативою Алеко Константинова був заснований Клуб болгарських туристів – попередник сучасного Болгарського союзу туристів.

Болгарський союз туристів – добровільне, незалежне, непартійне і неурядове об'єднання, що займається організацією громадського відпочинку, спортивно-туристичної, культурної, краєзнавчої, природоохоронної та екологічної діяльності. Основна мета Болгарського союзу туристів – допомагати у розбудові громадянського суспільства та демократії в Республіці Болгарії в області громадського туризму [9].

У період від закінчення Другої світової війни до самого розпаду СРСР Болгарія розвивалася як соціалістична країна. Після цього, дякуючи своєму виходу на південне узбережжя Чорного моря і мальовничим рельєфом Балканських гір, Болгарія виявилася найбільш придатною для туризму серед соціалістичних країн. У період з 1960-х по 1990-і роки в Болгарії динамічно будувалися відомі «будинки відпочинку» на морському узбережжі та у горах з метою розвитку масового туризму. Таким чином туристична інфраструктура активно розвивалася і набирала обертів. Влада країни слідкувала за розвитком і постійно заохочувала всі види масового туризму – туризм піонерів, комсомольців, трудових колективів тощо, майже завжди роблячи акцентування

на «ролі БКП в організації активного відпочинку трудящих». Народна Республіка Болгарія була дуже популярним туристичним напрямом для громадян Німеччини, Польщі, Чехословаччини та СРСР.

При переході від планової до ринкової економіки різко знизилося, а поступово й повністю припинилося державне фінансування туризму. Одним з перших припинення фінансування позначилося на популярних «будинках відпочинку» і туристичних заходах для колективів. Місця відпочинку для туристів почали знищувати та грабувати. Деякі з них, наприклад, як Бузлуджа, не відновлені і нині. Разом із загальним зниженням життєвого стандарту населення знизилася і відвідуваність туристичних об'єктів. Мало хто із заможних громадян обирає напрямки за щойно впавшою «залізною завісою».

Залізна завіса – термін часів Холодної війни, що означає прикордонну та ідеологічно-нездоланну ізоляцію країн Варшавського договору під проводом СРСР, від вільних країн, в першу чергу Заходу [16].

На початку 21-го століття в Болгарії налагодилися ринкові виробничо-економічні відносини, і болгарська економіка виходила на новий рівень. Туристична галузь, як і більшість галузей економіки в країні, повністю змінилася. Замість великих будинків і станцій для масового туризму побудували тисячі приватних готелів і ресторанів по всій державі, до того ж не тільки на чорноморському узбережжі. Жителі Болгарії зрозуміли значення туризму для розвитку економіки їх регіонів і стали використовувати туристичний потенціал країни – реконструювати старі і створювати нові музеї та атракціони; розвивати транспортне сполучення; покращувати туристичні маршрути в горах, встановлюючи інформаційні щити, туристичне маркування, альтанки для відпочинку тощо. Туристична галузь стала пріоритетною на державному рівні, а також Міністерство економіки і енергетики було перейменовано в Міністерство економіки, енергетики і туризму. На цьому етапі почалося державне фінансування галузі, а після приєднання Болгарії до Європейського союзу 1 січня 2007 року – і європейське.

Також відновленню туризму сприяло підвищення купівельної спроможності болгарського населення. На чорноморське узбережжя почали повертатися туристи з Румунії, Сербії і Росії, а також з'явилися нові – з Німеччини і Великої Британії. Курорти в Балканських горах також знову почали відвідувати російські туристи та нові – з Греції. Для жителів Польщі, Чехії і Словаччини виявилось дешевше відпочивати на Адріатичному морі (Італія, Словенія, Хорватія, Боснія і Герцеговина, Чорногорія та Албанія). Хоча безліч з них також з великим бажанням відпочивають у Болгарії, але їх кількість все ж менша. Чорноморське узбережжя відвідують, навіть, деякі мешканці Скандинавських країн.

Сучасна Болгарія є членом ООН (з 1955 року), Євросоюзу і НАТО. Окрім таких сфер і галузей як машинобудівна, видобування металів, корисних копалин та переробка сировини, сільське господарство і експорт товарів, на сьогодні, провідною галуззю економіки країни стала туристична галузь. Болгарія нині є відомою туристичною країною, яка стала конкурентоспроможною на туристичному ринку світу.

2.2. Туристсько-рекреаційні ресурси країни

Болгарія – це держава в Південній Європі, яка знаходиться в східній частині Балканського півострова. На сході країна омивається Чорним морем, на півночі Болгарія межує з Румунією і там протікає Дунай – найдовша річка країни. На півдні Болгарія межує з Туреччиною і Грецією, а на заході – з Сербією і Македонією. Географія країни дуже різноманітна, завдяки чому Болгарія є дуже популярною серед туристів і може задовольнити їх потреби. Також країна багата на туристичні ресурси і об'єкти ЮНЕСКО.

Рельєф Болгарії досить різноманітний – рівнини та холми займають близько 70% суші, гори – близько 30%. Найвищі гірські масиви Болгарії – це Ріла (вершина Мусала 2925 м), Пірін (вершина Віхрен 2914 м), Стара Планина

(вершина ім. Христо Ботева – 2376 м), На півдні країни розташовані Родопські гори, де знаходиться кордон Болгарії з Грецією. Найбільша рівнинна територія Болгарії – Дунайська холмиста рівнина. Для Чорноморського узбережжя країни характерна велика пляжна смуга, переміжна скелями. Головні ріки Болгарії – Дунай, Іськир, Тунджа, Маріца, Янтра.

Клімат на території Болгарії здебільшого помірний континентальних. Взимку від 2 до -5С, місцями сніг, а влітку спекотно і посушливо, середня температура становить від +25 до +28С. Може підійматися до +30С. На півночі країни погода більш холодна та частіше падають дощі, ніж у південних регіонах Болгарії. Натомість, на півдні Болгарії на узбережжі Чорного моря переважно середземноморський клімат – теплі зими та літо. Інколи через північно-західні вітри, у Болгарії часто падають дощі, середня кількість опадів на рік становить 450-600 мм, а в горах – 850-1000 мм, переважно у першу частину літа. Перший місяць літа червень – самий дощовий місяць. Найбільш посушлива пора року у Болгарії – початок осені. Туристичний сезон у Болгарії триває досить довго – з травня по жовтень.

Небагато країн Європи мають таку різноманітність тваринного і рослинного світу як Болгарія. За їх кількістю Болгарія є другою країною в Європі. Рослин налічується більше 12 тисяч. Під охороною держави знаходяться близько 10 тисяч видів рослин. Серед них – до Червоної книги Болгарії внесено 763 види. В якості лікарських рослин вважається 750 видів. Також важливо зазначити, що країна експортує близько 15 ти. тон лікарських рослин щорічно. Територія Болгарії на 30% покрита лісами, кращі з яких знаходяться під захистом ЮНЕСКО в Національному парку Пірін – один із трьох національних заповідників Болгарії. Окрім нього ще – парк «Рила» та «Центральний Балкан». Також у країні є 11 природних парків: «Шуменське плато», «Странджа», «Сінекаміння», «Русенський Лом», «Беласиця», «Рильський монастир», «Болгарка», «Персіна», «Вітоша», «Врачанський Балкан» і «Золоті Піски»[58].

Загалом в Болгарії 10 об'єктів (на 2020 рік) ЮНЕСКО, а всього пам'яток в країні налічується понад 4000. Крім того, станом на 29 січня 2018 року, 16 об'єктів на території Болгарії знаходяться серед кандидатів на внесення у Список світової спадщини. На сьогодні, об'єкти все ще знаходяться в стані кандидатів [65].

Світова спадщина ЮНЕСКО – видатні культурні та природні цінності, що вважаються надбанням усього людства. Ці цінності перелічені в Списку ЮНЕСКО.

До списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО на території Болгарії входять такі об'єкти:

1. Боянська церква. Ця визначна споруда знаходиться у селі Бояни поблизу столиці – міста Софія. Східна частина церкви побудована в 11-12 століттях, а два яруси добудовані у середині 13 століття. Аж у 19 столітті було добудовано західну частину будівлі. Всередині збереглися фрескові розписи, які датуються 13 століттям (Додаток А, рис. А.1).

2. Мадярський вершник (750-801 роки) – археологічна пам'ятка, рельєфне зображення, висічене на скелі на висоті 23 м, яке знаходиться у селі Мадяра. 29 червня 2008 року, в результаті національного опитування, Мадярський вершник був оголошений символом Болгарії. Зображення вершника буде викарбуване на першій болгарській євромонеті.

3. Фракійська гробниця в Казанлиці – частина стародавнього некрополя, знайдена солдатом у 1944 році під час спорудження окопу в північно-східній частині міста Казанлик у Болгарії. На жаль, туристам доступ до гробниці обмежений, задля збереження фресок, і створена точна копія для огляду. Пам'ятка надзвичайно цінна і приблизно датується кінцем 4 століття до н.е.

4. Печерні церкви в селі Іваново (13-17 століття). Це скельний комплекс храмів, каплиць та келій поблизу міста Русе в Болгарії. У період розквіту монастиря нараховувалося 40 храмів та каплиць, а також близько 300

келій. До нашого часу збереглися найкраще лише 4 церкви (Додаток А, рис.А.2).

6. Рильський монастир – це найбільший ставропігіяльний чоловічий монастир Болгарської Церкви, який датується кінцем 10 століття. Ще його називають монастир Святого Івана Рильського. Монастир є центром паломницького туризму в Болгарії, а також символом країни (Додаток А, рис.А.3).

7. Стародавнє місто Несебра – Месембрія – давньогрецьке місто на західному березі Чорного моря;

8. Природний заповідник Сребарна. Заснований у 1952 році, із загальною площею 600 га, заповідник охоплює болотисті території навколо озера Сребарна. Озеро вважається заповідним в першу чергу через величезне розмаїття перелітних птахів. Цікаво, що назва озера, перекладається з болгарської мови як «Срібне озеро».

9. Національний парк Пірін. Назву отримав через місце знаходження – територія гірської системи Пірін. На його території розташовані два природних заповідника: Байові дубки-Дженджиріца та Юлен (Додаток А, рис.А.4).

10. Фракійська гробниця в селі Свештари. Відкрита була в 1982 році при розкопках і датується 3 століттям до н.е. Припускають, що споруда була зведена для фракійського правителя і його дружини (Додаток А, рис.А.6).

Окрім об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО, Болгарія багата на інші туристично-рекреаційні ресурси. Серед них як історико-культурні, так і природні об'єкти.

Болгарія дуже мальовнича країна, яка може похвалитися своїми приголомшливими краєвидами та природними об'єктами. Серед них такі:

1. Девненські джерела – 30 карстових джерел, об'єднаних в сім груп, які знаходяться недалеко від села Девня. Вони є найбільшими в Болгарії джерелами такого роду. Кожну секунду з джерел виривається близько 3500

літрів води. Потоки, утворювані водами джерел, зливаючись разом, складають річку Девня. Найбільш красивим з джерел є джерело Хавуз. Це невелике джерело також називають Чарівним. Якщо вірити стародавній легенді, це джерело дуже любила сестра римського імператора Траяна Марциана.

2. Свята Анастасія – острів у Бургаській затоці Чорного моря, що належить Болгарії. Між 1945 і 1990 роками, за часів комуністичної Болгарії, мав назву Більшовик. Він названий на честь колишнього монастиря святої Анастасії, розташованого на острові. Монастир існував з часів середньовіччя. У 1923 році, коли острів був перетворений на в'язницю, монастир покинули. В даний час острів належить Болгарській православної церкві, і частково ним займається місцевий бізнесмен (Додаток Б, рис.Б.1).

3. Варненське озеро – найбільше озеро Болгарії. Лиман річки Провадійська, розташоване неподалік міста Варна.

4. Морський парк у Бургасі – це улюблене місце відпочиваючих. Цей парк простягнувся аж на 7 км по узбережжю Чорного моря. Цікавою особливістю є те, що парк з точністю повторює природні вигини узбережжя. Тут є декілька оглядових майданчиків, а також установлений пам'ятник відомому російському поету – О.С. Пушкіну.

5. Атанівське озеро – природний заповідник у передмісті Варни. Цікавим є те, що 83 види птахів, проживаючих там, занесені у Червону книгу. Для туристів існують лише декілька спеціальних маршрутів, тож по всій території ходити не можна.

6. «Білі скелі» – природний музей просто неба, який знаходиться під охороною держави. Саме тут були знайдені залишки динозаврів.

7. Орлова Чука (Орлина вершина) – одна з найпопулярніших до відвідування печер Болгарії. Розташована недалеко від міста Бяла. Свою назву отримала через високі скали, на яких проживають орли. Сьогодні у печері відкрито декілька залів, у одному з яких навіть проводять розважальні заходи (Додаток Б, рис.Б.2).

8. Кая Бунар – водоспад, популярна дестинація туристів, розміщена у передмісті курорту Велико-Тирново. Висота водоспаду 30 метрів. А також він являється початковою точкою відомою Хотшинської тропи для туристів-професіоналів (Додаток Б, рис.Б.3).

9. Каліакра – унікальне чудо природи, скали висотою 70 метрів. Дослівно перекладається як «гарний мис». На жаль, це місце має сумну історію, адже є своєрідним «кладовищем суден», які під час сильних штормів розбивались об скелі. А також, вважається, що під час правління Османської імперії, 40 жінок стрибнули зі скелі у море, щоб не потрапити у гарем (Додаток Б, рис.Б.4).

10. Мусала – найвища точка Болгарії та всієї східної Європи – 2925 метрів над рівнем моря. Гора розміщена недалеко від Софії, а саме у Рильському національному заповіднику. Тут представлені рослини рідкісних видів, такі як болгарська ялина, македонська сосна та інші. А також саме на горі Мусала розміщений популярний гірськолижний курорт Боровець.

Окрім природних об'єктів, у Болгарії наявний великий потенціал до розвитку культурного виду туризму, адже чи не у кожному містечку знаходяться безліч пам'яток архітектури. Від видатних споруд, пов'язаних із історичними подіями або постатями, до храмів та церков, які є центрами релігійного туризму не лише у Болгарії, а й у всьому світі.

Отже, список найпопулярніших історико-культурних об'єктів серед туристів у Болгарії включає такі:

1. Врана – неофіційна резиденція болгарських монархів на околиці Софії, яка складається з парку, двоповерхового мисливського будиночка (1904) й палацу (1909–1914 рр.), що вільно сполучає елементи різних історичних стилів з переважанням венеційсько-далматійських мотивів.

2. Софійський університет – вражаюча будівля, перший вищий навчальний заклад в Болгарії, заснований в 1888, а сама будівля побудована в 1925 році на засобах братів Євлогій і Христо Георгієва, статуї, яких встановлені по обидва боки парадного входу (Додаток В, рис.В.1).

3. Національний палац культури – будівля унікальної архітектури, побудована в 1981 році. У 2003 році Міжнародна асоціація палаців конгресів присудила звання «Другий конгресовий центр у світі» (Додаток В, рис.В.2).

4. Баня Баші у Софія – мечеть, середньовічна споруда, побудована в 1567 році. Вона має й інші назви: «Молла Ефенді», «Кади Сейфуллах», тому що мечеть була побудована з матеріальною допомогою мулли Ефенді Кади Сейфуллах. Зараз в Софії це єдина чинна мечеть. Будівля храму стоїть на природному термальному джерелі. Навіть фонтан, що знаходиться поруч, працює на гарячій мінеральній воді. Хоча мечеть – чинний храм, але сюди можуть заходити відвідувачі не лише мусульмани, тому що будівлю оголошено архітектурною пам'яткою.

5. Національний театр Івана Вазова, Софія – побудували австрійські архітектори Хелмер і Фелнер. Вони ж звели відому в усьому світі Віденську оперу. Театр був відкритий в січні 1907 року в честь болгарського класика Івана Вазова. Театр багато разів горів і був зруйнований під час Другої світової війни. Його відновлювали й останній раз це відбулося в 2007 році. Зображення будівлі Національного театру нанесено на грошову купюру в 50 левів.

6. Монастир Св. Георгія (19 століття) – чоловічий монастир, розташований на березі Чорного моря у місті Поморіє.

7. Залишки собору Св. Софії, будівництво якого почалося ще у 311 році. Собор стоїть у самому центрі столиці, і саме на його честь це місто почали називати Софією.

8. Храм-пам'ятник Св. Олександра Невського – візитна картка Софії. Храм побудований у неовізантійському стилі за проектом учня італійських скульпторів Олександра Помаранцева. На жаль, під час Другої світової війни, було всі зруйновано мозаїчні ікони біля центральної брами та пошкоджено картини у багатьох місцях.

9. Троянський монастир – третій за величиною і значенням монастир Болгарії. Він розташований далеко на півдні, в 6 км. від міста Мелник. Це

єдиний з відновлених в перші століття османського ярма монастирів, якому надалі пощастило вціліти.

10. Храм Ванги – каплиця Св. Праскеви, де похована провидиця Ванга. Жителі країни вірять, що перебування біля могили Ванги може вилікувати людину від усіх хвороб. Саме тому храм у наш час є неофіційним місцем паломництва людей і однією з найпопулярніших релігійних пам'яток Болгарії. Розташований у болгарському селі Рупіте.

Окрім природних та архітектурних ресурсів, у Болгарії можна виділити такий вид туристичних ресурсів як подієві. Нині подієвий туризм активно розвивається та набуває попиту. Туристи обирають не лише стандартний відпочинок та подорожі, а й також бажають і намагаються приурочити поїздку до якоїсь відомої чи просто особливої для них події, свята, фестивалю тощо. Саме Болгарія є тією країною, яку можна відвідати аби побувати на святі та стати частиною фестивалю, теми яких найрізноманітніші – від мистецтва до троянд. Отже, популярні подієві туристичні ресурси країни такі:

1. Свято троянди у місті Казанлик. Усім відомо, що троянда є символом Болгарії. Саме тут у Долині троянд вирощують олійну троянду *Rosa Damascena*. Болгарія є найбільшим постачальником трояндової олії в світі – країна постачає 70% від загальної кількості. Завдяки цьому у Болгарії культ троянди, і, приурочивши до цього факту, у місті Казанлик, поблизу якого і знаходиться Долина троянд, проводять фестиваль троянди у перший тиждень червня кожного року. У святкові дні фестивалю виступають фольклорні колективи, виставки живопису і фотографії та конкурси. Тут можна скуштувати національну їжу, а також напої приготовані з троянди. Можна купити відому трояндову олію, косметику з троянд, сувеніри тощо. Головна подія свята – конкурс, на якому обирають найгарнішу дівчину та присуджують їй титул Цариці Троянд. Після конкурсу – величезний парад по усьому місту, люди йдуть вулицями у костюмах Середньовіччя.

2. Рок-фестиваль «Kavarna Rock». З 2006 року на початку літа у місті Каварна проводиться відомий серед фанатів рок-музики фестиваль. Сюди приїжджають такі відомі рок-виконавці як Scorpions, Deep Purple, Арія та інші (Додаток Г, рис.Г.1).

3. Міжнародний фестиваль джазу у місті Банско. Традиційно проводиться третього місяця літа – з 8 по 13 серпня. Вечірні концерти проходять просто неба на сцені площі Ніколи Вапцарова у центрі міста, а вдень, коли сонячні промені у самому розпалі, джазову музику можна послухати і насолодитися нею у багатьох закладах та курортних комплексах міста. На цьому фестивалі вже встигли виступити такі відомі постаті джазу як Ігор Бутман, Скотт Гамільтон, Філіп Катрін та Фреді Коул. Під час цього фестивалю у Банско збираються досить багато поціновувачів цього стилю музики.

4. Новорічний музикальний фестиваль у столиці Болгарії місті Софія. Проводиться впродовж усього місяця грудня на території Національного палацу культури. Там виступають виконавці буквально усіх жанрів музики, починаючи від хору до року, проходять опери та балет. Завершення фестивалю – це святковий новорічний концерт з найкращими виконавцями. А кульмінацією фестивалю є відома опера Джорджа Гершвіна «Поргі і Бесс» у виконанні талановитих болгарських трубачів.

5. Фестиваль «Сурва» (м. Перник). Це свято ще називають «Хелоуїн по-болгарськи». Відбувається він протягом останніх вихідних січня. Кожен рік сюди приїздить більше ніж 5000 учасників фестивалю, усі вони одягнені у найрізноманітніші костюми та цікаві маски. Учасники влаштовують театралізований виступ-парад вулицями міста, метою якого є відлякування злих духів та зацікавлюють цим туристів з усіх куточків планети (Додаток Г, рис.Г.2).

6. Софія Фіلم Фест (м. Софія) – міжнародний кінофестиваль, який проводиться щороку у березні місяці. Заснований у 1997 році та являється

єдиним кінофестивалем Болгарії, визнаним ФІПРЕССІ – міжнародна організація, що об'єднує кінокритиків.

7. Конкурс «Любов без меж» у м. Албена – проводиться у червні, присутнє міжнародне журі. Серед номінацій такі: вокальне мистецтво, образотворче мистецтво, декоративно-ужиткове мистецтво, театральне мистецтво та інструментальне мистецтво.

8. Джаз-фестиваль «Варненське літо» (м. Варна) – щорічно проводиться влітку на територію Археологічного музею в «Англійському дворі». У 2018 році був проведений вже 27й фестиваль.

9. Фестиваль мистецтв «Аполлонія» (м. Созополь) – проводиться щорічно у вересні місяці та стає культурним центром всього регіону. Фестиваль названий на честь бога музики та поезії, Аполлона. Сюди, з усіх куточків країни, Європи та, навіть, Азії і Америки, приїжджають поціновувачі мистецтва, адже тут можна не лише відпочити, тому що у Болгарії у вересні ще триває «бархатний сезон», а й насолодитися культурною програмою свята.

10. Фестиваль «Spirits of Burgas» (м. Бургас) – щорічний фестиваль музики, що проходить у період 2 або 3 днів липня або серпня. Фестиваль номінований на Премію UK Festival Awards у номінації «Кращий зарубижний фестиваль».

Ще одним видом туризму, який може розвиватися на теренах Болгарії, є гастрономічний туризм. Нині даний вид туризму набирає популярності серед туристів з усього світу. Споконвіків люди любили і хотіли куштувати кухні народів світу, знаходити щось нове і цікаве, що можна привезти додому, поєднати із своєю національною кухнею та просто дізнатися про культуру іншої країни і насолодитися нею, а що як не кухня країни так добре розповість про її народ, смаки, культуру та традиції. У кожній країні є свої секрети національних страв, способів їх приготування тощо. Національна кухня Болгарії дуже різноманітна, цікава, смачна та особлива. Там є безліч страв національного походження які варто спробувати. Такі як:

- Шкембе чобра (суп із рубленого м'яса) – додається багато спецій, чабер, часник, оцет, перець чилі (Додаток Д, рис.Д.1).
- Боб чобра (суп із квасолі) – суп із білої квасолі та овочів (морква, томати, перець). Додається також багато спецій, іноді ще ковбаса або бекон, проте здебільшого це пісна страва на Святвечір.
- Таратор – холодний суп, дещо схожий на окрошку, готується з кислого молока, води, огірка, кропу, олії та спецій, іноді ще грецький горіх.
- Фаршировані перці – чи не найпопулярніше болгарське блюдо, відоме далеко за межами країни. Фарширують перці по різному: тільки м'ясом, м'ясом із рисом, тільки рисом зі спеціями, та навіть бринзою, які потім смажать у паніровці (Додаток Д, рис. Д.2).
- Шопський салат – свіжий, літній салат із додаванням білої бринзи, зелених огірків та червоних помідорів, що цікаво символізують кольори прапору Болгарії.
- Баниця – традиційний пиріг болгар, який готується із листкового тіста. Начинка різноманітна: від найпопулярнішої бринзи з яйцями до гарбуза з цукром або стандартних картоплі, м'яса, капусти тощо (Додаток Д, рис.Д.3).
- Гювеч – це спосіб приготування страв у глиняному горщику, найчастіше – рагу, як овочеве, так і з додаванням м'яса.
- Сармі – страва на манер наших голубців, але за основу взято листя винограду, начинка може бути різноманітна: м'ясо, рис, морква, гриби, сир тощо.
- Чаверме – так називають у Болгарії традиційний шашлик або барбекю.
- Сач – страва на гарячій сковорідці з овочів / м'яса / риби / морепродуктів.
- Кисле мляко – молочний продукт з молочної палички. Цей продукт вготовляють лише у Болгарії, тому що у інших країнах бактерія не зберігається.

- Сірене – бринза, у Болгарії її культ, в країні її виготовляють понад 150 видів.

Багата та різноманітна національна кухня Болгарії (Додаток Д. Рис.Д.4) може стати чудовою основою для розвитку гастротуризму. Куштувати національні страви завжди радять у місцевих невеличких закладах, часто власники це сім'я, у якій усі займаються цією справою. У таких місцях готують по справжньому національні блюда за сімейними рецептами аби повністю відчувати атмосферу країни. Проте є і ресторани які позиціонують себе як заклади національної кухні.

Отже, Болгарія багата на безліч туристсько-рекреаційних ресурсів, завдяки чому у країні може розвиватися багато традиційних, а також нових видів туризму, які будуть цікаві будь-якому споживачеві. Окрім наявного потенціалу для пляжно-купального відпочинку, також можна виділити значний потенціал для розвитку культурно-пізнавального, подієвого, гастрономічного туризму тощо.

2.3. Особливості туристичної інфраструктури та туристичні центри Болгарії

Туристична інфраструктура Болгарії активно розвивається, і має одне із найкращих на ринку туристичних послуг співвідношень ціни до якості послуг.

Сучасна інфраструктура та варіація послуг дає змогу чудово відпочити будь-якій віковій категорії, а також людям з дітьми. Готелі пропонують широкий спектр послуг, таких як дитячі майданчики, кімнати та меню, також для дітей аніматори влаштовують майстер-класи, концерти та фестивалі. Для дорослих пропонуються спа-центри, бари, ресторани та дискотеки, а по всьому узбережжю можна знайти розваги такі, як дайвінг, катання на катері з парашутом або екскурсія на яхті. Цей список поповнюють більш екстремальні розваги – катання на «бананах», водних лижах, гідроциклах чи навіть польоти

на дельтаплані та стрибки з парашутом. Звісно на кожному курорті можна знайти майданчик для гри у волейбол, баскетбол, теніс, а для цінителів влаштовують морські рибалки.

У Болгарії добре розвинена транспортна інфраструктура. У країні є 4 міжнародних аеропорти, які знаходяться у найбільших містах і, відповідно, туристичних центрах. Перший однойменний аеропорт, найбільший за розмірами й найбільш розвинений, знаходиться у столиці – місті Софія. Курорти південного узбережжя обслуговує аеропорт Бургас. У морську столицю – місто Варна – можна дістатися прилетівши в однойменний аеропорт. Саме у нього прилітають туристи, які будуть відпочивати в одному з найпрестижніших болгарських курортів – Золоті піски. Четвертий аеропорт Пловдив, у другому за величиною місті Болгарії, знаходиться недалеко від курортів Пампорово та Боровець.

Між усіма туристичними центрами курсує потяг, тому легко можна дістатися у різні куточки країни. Автобусом можна дістатися чи не до кожного міста. Такі подорожі є дуже популярними, особливо з довколишніх країн, у тому числі з України. Тури, які включають переїзд автобусом, є більш бюджетним варіантом для тих, хто не розраховує на авіапереліт, адже ціна буде вищою. Проте, можна обирати перельоти із пересадкою – найчастіше вона у Стамбулі, ціна за рахунок непрямого перельоту нижча, а також можна додатково відвідати найпопулярніше турецьке місто. Ще одним вигідним способом є раннє бронювання, адже якщо купувати квитки заздалегідь, то у лоукостів буде дуже низька ціна відносно тої, якщо купувати за невеликий проміжок часу.

Туристична інфраструктура є важливою складовою формування конкурентоспроможного туристично-рекреаційного потенціалу Болгарії. Туристична інфраструктура виконує функції забезпечення функціонування та взаємодії суб'єктів туристичної сфери та регулювання матеріальних, фінансових та інформаційних потоків. Треба визначити, що туристична

інфраструктура обумовлена перш за все тим специфічним комплексом потреб людини, який задовольняється туризмом і який має достатню мотиваційну силу, щоб спонукати більшість людей у світі до туристичних подорожей.

Звісно, найбільш розвиненою інфраструктура є у великих містах, таких як столиця Софія та туристичних центрах країни, де завжди є потік туристів та найбільша її потреба, а саме готелі, магазини, ресторани, нічні клуби тощо. Серед туристичних центрів Болгарії виділяють такі міста:

До молодіжних курортів відносять такі:

- Золоті піски – курорт на території народного парку «Золоті піски» на північ від міста Варна, цікавим є те, звідки походить назва цього курорту, адже стародавня болгарська легенда говорить про те, як пірати сховали свій золотий скарб на цьому узбережжі, але земля їм помстилася тим, що перетворила це золото на золоті пісок.

- Сонячний берег (Додаток Е, рис. Е.1) – це найбільший морський курорт Болгарії. Цей курорт є частиною міста Несебр, Старе місто якого входить до списку ЮНЕСКО Болгарії. У радянські часи цей курорт був дуже престижним і багато хто намагався відправити сюди на відпочинок своїх дітей, адже у ой період існувала «Залізна завіса» і мало країн приймали закордонних туристів на своїй території, проте Болгарія була однією із таких країн, і саме на цьому курорті вже тоді було безліч закладів, готелів, атракціонів, барів, тощо.

- Варна – це місто є третім за величиною та кількістю населення у Болгарії, культурним та фінансовим центром країни, а також Варна це найбільший порт країни, що сполучає її з Україною, Грузією, Росією та Туреччиною. Це місто також славиться своєю великою транспортною розв'язкою та є відіграє важливу роль в інфраструктурі усієї країни.

- Бургас (Додаток Е, рис. Е.2) – четверте за величиною та населення місто країни після Софії, Пловдива та Варни. Окрім своєї важливості у туристичному житті країни, Бургас також славиться тим, що це місто є

важливим економічним, культурним, транспортним та, навіть, освітнім центром країни.

Готелі є невід’ємною частиною туристичної галузі та інфраструктури країни. На курорті Золоті піски популярними є готелі: Асторія 3* (Додаток Е, рис.Е.3), Градина 3*, Плиска 3*, на Сонячному березі – Средец 3* і Азуро 3*, Шипка 2* і 3*, Бриз 3*, Континенталь 3*. Можна відмітити те, що більшість популярних готелів за статистикою Tripadvisor є готелі не 5-зіркові, а навпаки, невеликі 3-, 4-, або, навіть, 2-зіркові готелі, або як їх ще називають сімейні садиби, де власники це сім’я, яка займається готельною справою, кожен займає свою посаду. Зазвичай вони живуть на останньому поверсі закладу [62].

Враховуючи те, що Сонячний берег та Золоті піски це популярні курорти серед молоді, тут є безліч нічних клубів, серед них найпопулярніші такі: «Den Glade Viking», «Lazur», «Iceberg», «Orange», «Grand», «Revolution» (Сонячний берег), а на Золотих пісках виділяють нічний клуб «Arrogance Music Factory» и дискотека «Бункерс».

Для сімейного або просто спокійного відпочинку радять також Сонячний берег та Золоті піски, але інші готелі: Club Hotel Miramar 4* на Сонячному березі, Majestic Beach Resort 4*, а також курорти міста Дюни (Додаток Е, рис.Е.4): Marina Beach 5*, Holiday Village 4*. Для сімейного відпочинку з дітьми туристи виділяють вже готелі вищого класу, як правило, де є функція all inclusive, адже це дуже зручно [62].

Невід’ємною частиною туристичної галузі та інфраструктури країни є заклади громадського харчування, а саме ресторани, кафе, таверни. У Болгарії наявний туристичний потенціал для розвитку гастрономічного туризму, різноманітність національної кухні, варіація страв та компонентів на будь-який смак, багато з яких можна скуштувати лише тут. Серед закладів із національною кухнею у Болгарії популярними є такі:

1. Ресторан «Ханска Шатра» на Сонячному березі;
2. кафе «Djanny», Сонячний берег;

3. ресторан-млин «The Windmill», Созополь (Додаток Е, рис.Е.5);
4. таверна у Старому місті на березі моря «Нептун», Созополь;
5. ресторан «Зустріч капітанів» – будівля якого являє собою національну пам'ятку культури кінця 18 століття, місто Несебр;
6. кафе «Hushove» – заклад який славиться своїми стравами гювеч (у глиняному глечуку) та чаверме (шашлик) – одні з національних блюд Болгарії.

До туристичних центрів Болгарії також можна віднести деякі міста у яких є відомі гірськолижні курорти. Адже країна спеціалізується не лише на морському відпочинку. А саме:

1. Банско – місто на південному заході Болгарії. Курорт, розміщений на схилах Піринських гір, є досить «молодим», тому дуже активно розвивається. Цікавим є те, що курорт знаходиться на території об'єкта ЮНЕСКО, у Піринському заповіднику.

2. Боровець, розташований у передмісті Софії, на горі Рила – має репутацію одного з найпопулярніших у країні. Особливо славиться місцева гірськолижна школа – її інструктори відрізняються найвищим професіоналізмом.

3. Вітоша – розміщений на території національного природного парку Алеко, на східному схилі гори Чер-ни-Врх. Цей курорт найвисокогірніший у Болгарії.

4. Пампорово – курорт який не поступається за рівнем сервісу західноєвропейським курортам. Розміщений у Радопських горах, траси прокладені на схилах гори Снежанки.

Туристичні центри Болгарії досить розвинені, у містах наявна високорозвинена інфраструктура, що є важливою складовою розвитку туристичної галузі країни, а саме, у Болгарії хороші транспортні зв'язки для внутрішнього і міжнародного туризму, наявно безліч засобів розміщення від великих готельних мереж до сімейних невеликих садиб для відпочинку, а також

важливо те, що у країні добре розвинені мережі громадського харчування, адже це є однією із складових інфраструктури країни.

2.4. Аналіз показників розвитку туризму в Болгарії

Аналізуючи статистичні дані про кількість туристичних прибуттів до Болгарії з 2014 по 2019 роки, можна зробити висновок, що з кожним роком кількість туристів збільшувалася в середньому на 1 млн. осіб. Зріст кількості туристичних прибуттів до Болгарії був зумовлений тим, що туристична галузь поступово виходила на новий рівень, Болгарія може запропонувати туристам якісний відпочинок на рівні з іншими популярними європейськими курортами.

За статистичними даними [44] нижче представлена таблиця 1, з якої видно динаміку кількості туристичних прибуттів (млн осіб) до Болгарії, а також динаміку доходів від туризму (млрд. дол. США) у період з 2014 по 2019 роки.

Таблиця 2.1

Динаміка кількості туристичних прибуттів до Болгарії та доходів від туризму (складено за даними [44])

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Кількість туристичних прибуттів, млн осіб	9,4	9,3	10,6	11,5	12,3	12,5
Доходи від туризму, млрд. дол. США	4,5	3,5	4,1	4,6	5,0	4,8

Аналізуючи дані таблиці, можна зробити висновки щодо наявної позитивної динаміки у вигляді щорічного збільшення кількості туристичних прибуттів до Болгарії. Щорічно кількість збільшувалася близько на 1 млн осіб, окрім 2014-2015 років. Це пов'язують із тим, що туристи з Росії майже не

відвідували Болгарію того року через спад курсу рубля до дол. США. Проте, з наступного року кількість туристів лише збільшувалася. На рис. 2.1 видно, наскільки зросло відвідування Болгарії, а саме у період з 2014 по 2019 рік кількість туристичних прибуттів збільшилася на 3 млн осіб.

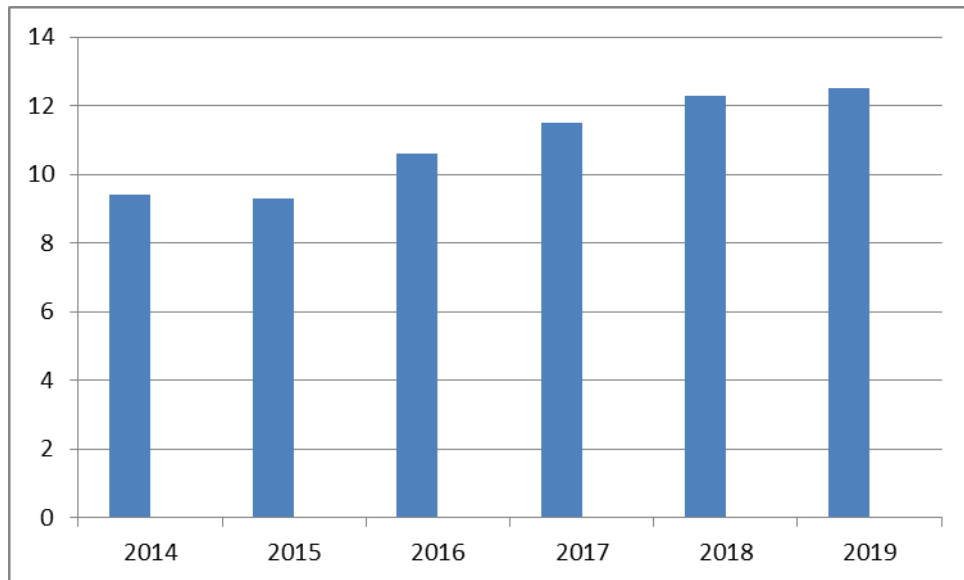

Рис. 2.1. Динаміка кількості туристичних прибуттів (млн. осіб) у Болгарії за період 2014-2019 рр. (побудовано за даними [44])

Щодо даних про доходи від туризму, видно, що їх кількість кожного року з 2014 по 2019 збільшувалися приблизно на 0,5 млрд. дол. США, окрім 2015 року, коли дохід зменшився на 1 млрд. та 2019 – на 0,2 млрд. Проте, у 2016 році, після втрати майже 21% доходів, країна підняла рівень доходів на 16,22% за рік, що є вражаючою цифрою після такого спаду. Хоча доходи Болгарії не є дуже стійкими, як правило вони мають тенденцію збільшуватися, так само і кількість туристичних прибуттів. Щодо даних на 2019 рік, кількість туристичних прибуттів впала на 0,2 млн, а доходи від туризму на 0,2 млрд, що не є критично низькими показниками відповідно до інших років, навіть в умовах пандемії, що розпочалася наприкінці року, а також фактору «не сезону» у країні у дану пору року. На рис.2.2 зображена динаміка доходів від туризму у вигляді стовпчастої діаграми.

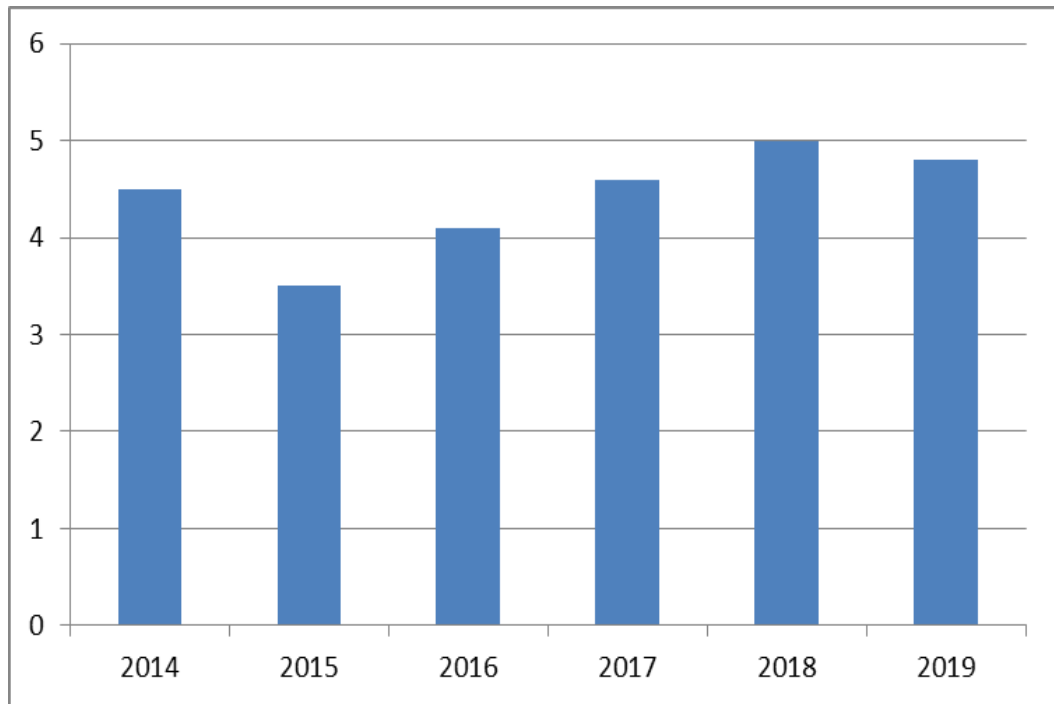

Рис. 2.2. Динаміка кількості доходів від туризму в Болгарії (млрд. дол. США) за період 2014-2019 рр (побудовано за даними [44])

Проаналізувавши дані про місце Болгарії серед країн світу за кількістю туристичних прибуттів, можна чітко побачити поступове підвищення у рейтингу, окрім 2015 року, коли країна опустилася на одне місце нижче. Проте далі, у 2016 році, з 40 місця піднялась на 37, а з 2017 по 2019 стабільно тримається на 36 місці. Цей показник не є одним з найкращих серед країн, проте Болгарія тримається на своєму достойному місці, а також поступово розвивається.

Щодо рейтингу місця Болгарії серед інших країн за доходами від туризму, то можна відзначити, що стан є досить нестабільним. Проте, з 2018 до 2019 року, Болгарія піднялася у рейтингу з 51 до 46 місця, що є досить хорошим показником.

У наведеній таблиці (табл. 2.2) можна побачити як змінювалося місце Болгарії у рейтингу серед країн світу за кількістю туристичних прибуттів, а також за доходами від туризму.

Таблиця 2.2

Місце Болгарії за показниками розвитку туризму

(складено за даними [44])

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Місце серед країн світу за кількістю туристичних прибуттів	39	40	37	36	36	36
Місце серед країн світу за доходами від туризму	48	54	50	51	51	46

За даними NSI (Національний Статистичний Інститут) [34], розглянемо кількість іноземних туристів, а саме з яких країн вони прибували до Болгарії найбільше. Актуальними даними будуть дані за 2019 рік, адже дані за 2020 рік через наслідки пандемії COVID-19 не розглядаються. Найбільше іноземних туристів приїхало до Болгарії з Румунії – 2,1 млн осіб, а румуни особливо активно відвідували Болгарію в серпні.

На другому місці – турки – 1,6 млн осіб, а також найбільш турецьких гостей були в серпні.

На третьому місці – греки. Болгарію відвідали 1,2 млн осіб, і знову найбільше відвідувань було в серпні.

Таким чином, до трійки лідерів входять країни, що межують з Болгарією, що, в принципі, цілком природно. Болгари також найчастіше їдуть в Грецію, Туреччину і Румунію.

Потім: Німеччина (948 тис. осіб), Сербія (679 тис. осіб), Північна Македонія (605 тис. осіб), України (596 тис. осіб), Велика Британія (508 тис. осіб), Росія (460 тис. осіб), Польща (445 тис. осіб).

А якщо говорити про найменшу кількість туристів, то найменше в Болгарії бачать гостей з Мальти – за рік всього 3594 людини. Рідко приїжджають до Болгарії японці (12024 на рік), жителі Словенії, Португалії та Канади (від 19 до 22 тисяч осіб). Для кіпріотів, хорватів, фінів, швейцарців та ірландців Болгарія теж не дуже популярна. Загалом, у 2019 році до Болгарії прибуло 12,5 млн осіб.

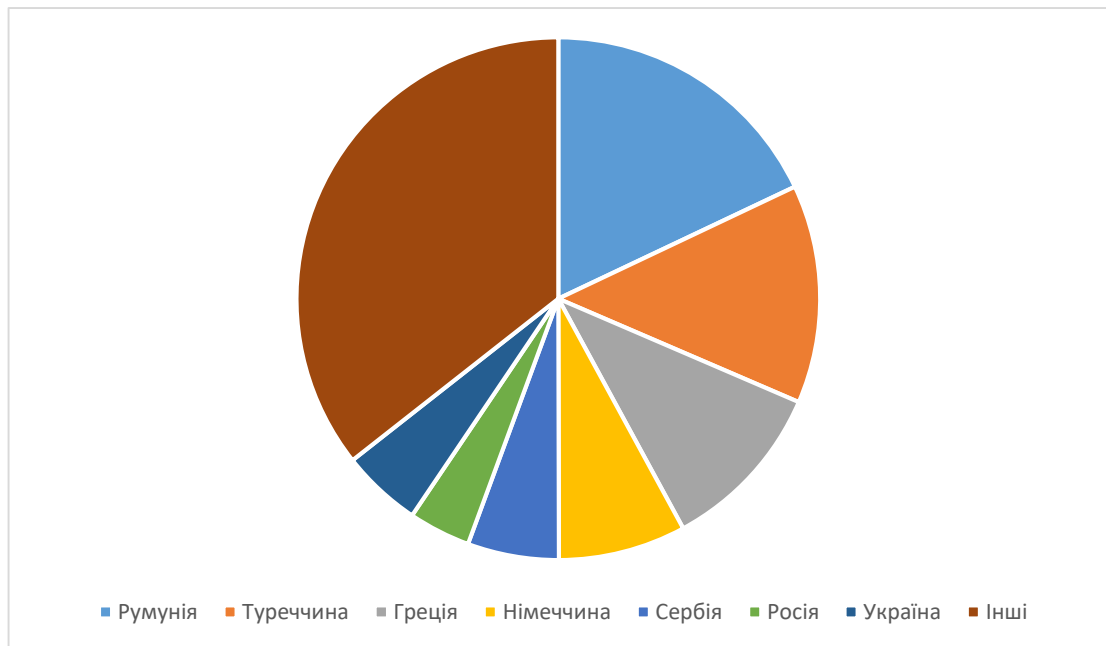

Рис. 2.1. Географічна структура в'їзних туристів у Болгарії у 2019 році
(побудовано за даними [34])

За даними Міністерства туризму Болгарії [37], туристичний сектор зараз становить близько 12% валового внутрішнього продукту Болгарії – важливий зріз економіки, особливо якщо, крім прямих надходжень, наслідки також враховують присутність туристів в інших галузях, таких як транспорт, харчування, послуги, які не завжди легко виміряти кількісно.

Туризм є пріоритетним сектором у Болгарії, і в 2019 році він становив 11,6% у частці доходів від туризму у ВВП країни та підтримав приблизно 93 тис. робочих місць.

З усього туризму у Болгарії, який у 2019 році зареєстрував загальний оборот близько 8,4 млрд. левів (майже 5 млрд. дол. США), 70% займає літній туризм, який найбільше розвивається на чорноморських курортах, розкинутих на майже 400 кілометрів узбережжя Чорного моря. Ось чому статистика, яка надійшла на початку липня і показала різке зниження на 20% бронювань та проживання з 2018 року, швидко викликала стурбованість щодо туристичної галузі країни.

Потрібно сказати, що літній туризм в Болгарії справді зафіксував значний зріст за останні роки. Насправді, останні кілька років були надзвичайно складними для деяких класичних туристичних напрямків у середземноморському районі, таких як Туреччина, Туніс та Єгипет, які між політичними проблемами та нестабільністю зазнали проблем із туристичними потоками, особливо міжнародних туристів, у зв'язку з пандемією.

Отже, можна зробити висновок, що Болгарія є досить високо розвиненою і популярною країною на світовому ринку туризму. Країну відвідує безліч туристів з усіх куточків світу, найбільше, звісно, Болгарія є популярною серед туристів з країн, з якими вона межує. Болгарія змогла зарекомендувати себе як «план Б» для багатьох туристів з Німеччини, Великої Британії, Росії, України та багатьох країн Центральної та Східної Європи, багато з яких вже були знайомі з болгарським Чорним морем з часів «залізної завіси».

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В БОЛГАРІЇ

3.1. Проблеми туристичної галузі Болгарії

Нерозвиненість ринку індустрії гостинності в країні, руйнування існуючої інфраструктури, відсутність належного фінансування характеризують стан галузі як незадовільний. Для вирішення цих проблем гостро постає необхідність пошуку ефективних шляхів відновлення і поступального розвитку організацій індустрії гостинності. Ринкові перетворення поставили багато з них в складне економічне становище. У галузі накопичилася низка проблем: низька якість послуг, слабка інфраструктура, високий ступінь зносу основних фондів.

Багато країн працюють над поліпшенням умов роботи готельного ринку, а розвиток готельного сектора залежить від законів, які регулюють цю сферу. Реформи і закони в країнах ЄС спрямовані насамперед на зниження податків, які повинні сплачувати власники готелів та інших засобів розміщення. У Європі спостерігається тенденція зниження ПДВ для готелів (табл. 3.1). Наприклад, у Болгарії – 9%, на Кіпрі – 15%, в Латвії – 12% , Німеччині – 7%, Польщі – 8%, а в Україні на теперішній час – 20%, плюс туристичний збір у розмірі 0,5 – 1% [37].

Таблиця 3.1

Розміри ставок ПДВ для готелів в Болгарії та інших країнах

(складено за даними [37])

Країна	Ставка ПДВ для готелів
Німеччина	7%
Польща	8%
Болгарія	9%
Латвія	12%
Кіпр	15%
Україна	20%

Готельний бізнес є одним з важливих елементів сфери послуг, що виконує функції із забезпечення громадян країни й іноземних гостей житлом, харчуванням, а також різними додатковими послугами. Готельна сфера як складова і важлива складова галузі туризму в сучасних умовах є сектором світової економіки, який динамічно розвивається, і ефективним джерелом валютних надходжень.

Необхідно наголосити на наступних домінуючих глобальних тенденціях, які здійснюють значний вплив на готельне господарство:

1. Зміни в розстановці сил у світовій економіці. В міру того, як «центр ваги» світової економіки зміщується із Заходу на Схід, кількість туристів, що приїжджають з країн з економікою, що розвивається, буде, на думку експертів, зростати. Готелям доведеться надавати послуги клієнтам, що презентують країни з різною культурою. У міру збільшення чисельності населення старшого за 60 років і зростання купівельної спроможності цих людей, готелі повинні будуть враховувати потреби цієї групи населення при розробці своєї пропозиції послуг.

2. Демографічні показники і соціальні зміни. Старіння населення західного світу, соціальні зміни і відсутність зростання середніх показників прибутковості у всіх розвинених країнах – всі ці фактори різним чином вплинуть на стан готельного сектора.

3. Досягнення в галузі розвитку технологій. Нові технології стануть наслідком розвитку соціальних мережевих сервісів, послуг мобільного зв'язку, аналітичних даних і хмарних технологій.

4. Прискорені темпи урбанізації. Існуючі сьогодні темпи урбанізації мають нестійкий характер. Відзначається зрушення в пріоритетах людей – на перше місце поступово виходить не місце роботи як першочерговий вибір, а якість життя.

5. Сталий розвиток, зміна клімату і обмеженість природних ресурсів. Масштаби використання природних ресурсів і рівень викидів у навколишнє середовище здійснюють руйнівну дію[46].

У зв'язку з цим, готелям доведеться шукати способи зменшення впливу на навколишнє середовище або адаптації до нових умов.

Перераховані вище домінуючі глобальні тенденції спричинюють можливі наслідки для готельного сектора, впливаючи на такі ключові аспекти його функціонування, як клієнти, рівень конкуренції, бізнес-модель і технології. У відповідь на зміни в демографічній структурі клієнтської бази повинна змінюватися і пропозиція послуг готельного бізнесу.

Незважаючи на наявну позитивну динаміку, сучасна туристична галузь має низку проблем:

- дефіцит якості обслуговування і сервісу (за застарілими радянськими стандартами, що не відповідає світовим нормам);
- територіальна непропорційність;
- брак кваліфікованих кадрів, що є однією з підстав неефективної організації праці та низького рівня сервісу;
- неготовність до формування і розвитку готельних комплексів;
- відсутність мотивації до підвищення ефективності функціонування готелів та ін.[66].

Держава як основний регулятор повинна сформувати дійовий структурний механізм і нормативну базу для забезпечення необхідних системних умов для формування ресурсної бази, спрямованих на забезпечення сталого розвитку ринку готельних послуг. Головним орієнтиром для забезпечення необхідних умов має стати визначення оптимального набору основних індикаторів, стійких пріоритетів готельної галузі в рамках стабільного розвитку вітчизняного туризму з метою підвищення конкурентоспроможності національної економіки, а також визначення стратегії і поточних дій щодо обраних критеріїв. Готельний бізнес як галузь сфери

обслуговування за умови динамічного розвитку здатний приносити значний прибуток. Існуючі програми розвитку готельної галузі як на державному, так і на регіональних рівнях, в основному є рамковими, що не враховують всієї складної системи взаємовідносин у готельному бізнесі.

Готельний бізнес, будучи частиною туристичного бізнесу та складно структурованою системою, що містить у собі різних учасників, взаємодія яких формує сукупність різноманітних фінансово-господарських відносин різного рівня і напрямів, потребує обґрунтованого і системного управління на державному рівні. Тільки при дотриманні цієї умови вітчизняна готельна індустрія зможе реалізувати свій значний потенціал розвитку.

3.2. Перспективи розвитку туризму в Болгарії в умовах пандемії коронавірусу COVID-19

Пандемія коронавірусу COVID-19 стала чи не фатальною для туризму багатьох країн світу. Якись країни постраждали більше, якись менше, проте кожна країна втратила мільйони туристів та надходжень від туризму, чим і був зумовлений спад країн у світовому рейтингу. Болгарія не стала винятком. Перший випадок коронавірусу у Болгарії був зафіксований 8 березня 2020 року у місті Плевен. Вже 13 березня уряд країни ввів надзвичайну ситуацію. Дане положення вводили на один місяць, проте воно регулярно продовжувалося у зв'язку з тим, що вірус лише стрімко поширювався. На сьогодні, у Болгарії зафіксовано близько 400 тис. підтверджених випадків хвороби, з них близько 330 тис. вилікувалися. Це становить 0,27% від загальної кількості випадків хвороби у світі. На сьогодні, у світі виявлено 148 млн випадків коронавірусу. Та вилікувалося 85,7 млн людей [54].

Влітку 2020 року, з 1 червня, Болгарія відкрила кордони 29 країнам для подорожей із метою туризму, мешканці яких могли не проходити 14-денний карантин. Серед цих країн були такі: Австрія, Нідерланди, Німеччина, Польща,

Греція, Данія, Румунія, Естонія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Кіпр, Франція, Латвія, Хорватія, Литва, Чехія, Люксембург, Ісландія, Норвегія, Ліхтенштейн, Швейцарія, Сан-Марино, Андорра, Монако, Ватикан, Сербія та Північна Македонія. Усі зміни відбувалися відповідно до епідеміологічної ситуації в світі, цей список варіювався. Згодом, впродовж першого місяця літа 2020 року також Болгарія відкрила кордони і для інших країн Євросоюзу, проте лише із 14-денним карантинном, що є обов'язковою і дуже незручною умовою, адже подорожуючі не готові витратити 2 зайвих тижні на карантин. Проте, таких широкий список країн не врятував Болгарії від втрат в період пандемії. У 2020 році кількість іноземних туристів на болгарському узбережжі скоротилася близько на 80%. Власники готелів, ресторанів, закладів які пов'язані із туристичною індустрією вимушені були скорочувати штат працівників, абонент деякі, навіть, зачиняти організації. На період кінця літа 2020 року у Болгарії прибуло 300 чартерних рейсів, коли у минулі роки ця сума сягала 10 тисяч рейсів за літо. Більш за все до Болгарії прибували туристи з Польщі та Німеччини влітку 2020 року[60].

Щодо 2021 року, Болгарія офіційно оголосила відкриття туристичного сезону з 1 травня. Міністерство Охорони Здоров'я ухвалило рішення про відкриття «зеленого коридору». Міністр охорони здоров'я Болгарії Костадин Ангелов сказав, що для туристів, що бажають відвідати Болгарію, буде створений варіант «зеленого коридору» оговорений та підтверджений разом із Єврокомісією. Отже, введення програми Digital Green Pass, що означає «електронний зелений пропуск» передбачає, що у туристів буде три варіанти:

- 1) вакцинація;
- 2) наявність документа, що підтверджує наявність антитіл у подорожуючого;
- 3) наявність негативного ПЛР-тесту.

Судячи з усього вище викладеного, можна зробити висновок, що туристичний сезон у Болгарії 2021 року планується досить вдалим. Нині, за

сучасних умов пандемії, люди вже дуже втомлені і виснажені, багато хто шукає можливості виїзду закордон, як тільки відкривають кордони та на це є дозвіл без 14денної самоізоляції, а Болгарія входить у цей список. Також, потрібно брати до уваги те, що у Болгарії присутнє співвідношення ціни до якості послуг, ціни відносно не великі, можна знайти на будь-який бюджет і одночасно отримати гарний сервіс, відпочити на морі та поєднати цей відпочинок із іншими видами туризму та рекреації. Наприклад, гастрономічний туризм та культурно-пізнавальний. На сьогодні, у зв'язку із карантинними обмеженнями, вартість як на путівки в цілому, так і на послуги окремо, стала значно нижче, це пов'язано із ризиком та низьким рівнем продажів на туристичному ринку. На просторах мережі Інтернет наявно безліч пропозицій та реклами варіантів турів за низькими цінами на «усе включено». Дуже часто можна зустріти пропозицію «раннього бронювання», що означає вже зараз придбати подорож наперед за низькою ціною. Також туристичні агенції реалізують безліч «гарячих» путівок, яким властива низька ціна і терміновий виліт. Таким чином туристичні агенції та оператори продають наявний туристичний продукт якнайшвидше, а туристи так само швидко можуть вирушити у подорож. Проте, усе це має своєрідний ризик змін карантинних обмежень, змін правил пересування між кордоном та правил знаходження іноземців на території іншої країни. Усе це діє безпосередньо і на території Болгарії.

Окрім традиційних видів відпочинку, Болгарія також славиться відпочинком для дітей на підлітків, а саме, це табори, групові поїздки груп і колективів за інтересами, наприклад, танцювальні колективи, спортивні групи або групи дітей, що разом навчаються тощо. Часто такі поїздки поєднують у собі виступи на фестивалях, участь у змаганнях та відпочинок на морі, або ж просто відпочинок на морі поєднаний з культурно-пізнавальними екскурсіями.

Дитячі табори завжди мали високу популярність серед дітей та їх батьків, адже це відносно недорогий спосіб відпочинку, який поєднується із корисними

та продуктивними заняттями та батькам не потрібно слідкувати за дітьми – табори повністю організовані та контролюються. У цей час батьки можуть відпочивати у сусідньому готелі на Чорноморському узбережжі та користуватися іншими туристичними ресурсами Болгарії.

У Болгарії є табори на будь-який смак та бюджет. Серед популярних таборів у Болгарії можна скласти такий рейтинг:

1) Royal Holiday Camp (курорт Елініте) (Додаток 3, рис.3.1) – табір на базі Вілли Елініте. Містечко Елініте невеличке та курортне, розташоване у підніжжя гори Стара Планіна, що робить курорт повністю захищеним від вітрів та дає змогу насолодитися хвойними лісами та чистим повітрям. Середня температура повітря тут +28 та води +24. Путівки у даний табір варіюються від 14 днів, мінімальна вартість якої буде становити близько 12 тисяч гривень. У вартість подорожі входить різноманітна анімаційна програма для груп, а також спортивні зарядки, ігри, змагання. Медичне обслуговування та страхівка, харчування all inclusive. Територія комплексу зачинена та знаходиться під охороною. Особливістю даного табору є те, що він знаходиться на першій лінії, а отже має власний швидко доступний пляж, а також на території є власний аквапарк, що додає цікавих розваг для дітей.

2) Teen Palace (м. Сонячний Берег) – табір розташований у курортному популярному місті на Чорноморському узбережжі. Ціна за 15 днів починається від близько 9 тисяч гривень. Тут, окрім усіх базових послуг, що вже перераховані вище, також наявний напіволімпійський, що робить даний табір привабливим для спортивних груп та надає змогу тренуватися. Табір Teen Palace знаходиться на відстані 350 метрів від берегової лінії, має свій пляж до якого треба прогулятися місцевістю. Пляжі Сонячного Берегу щорічно отримують Блакитний прапор, що робить їх ще привабливішими та безпечнішими.

3) Міжнародний дитячий спортивний центр Росиця (курорт Св. Костантин та Олена) – розташований на відстані близько 350 метрів від пляжу

у парковій зоні. Даний табір найстаріший у Болгарії – у 2008 році йому виповнилося 100 років, проте він не втрачає популярності серед дитячих та підліткових спортивних команд. Окрім базових умов та напіволімпійського басейн, тут також є зал для спортивних та хореографічних колективів, міні-аквапарк та безліч куточків для занять різноманітними спортивними іграми. На території табору проводяться регулярно міжнародні фестивалі. Вартість та термін проживання приблизно 9 тисяч гривень за 15 діб – це середня ціна для більшості таборів Болгарії, які є актуальні та можливі протягом сезону 2021 року на період коронавірусу.

4) Економ табір Beach House (курорт Кранево) – даний табір є відносно дешевшим від інших, адже вартість його за 15 діб становить від 7 тисяч гривень. Курорт Кранево розташований у північній частині Болгарії недалеко від великих курортів Албена та Золоті піски, що дає йому за відносно невеликі ціни мати досить добре розвинену інфраструктуру. Табір знаходиться на відстані 50 метрів від пляжу, має спортивні майданчики та приймає групи у карантинний період.

5) Санітарно-оздоровчий комплекс Камчия (курорт Камчия) (Додаток 3, рис.3.2) – розташований неподалік морської столиці Болгарії міста Варни. Окрім стандартних та спортивних таборів, країна може похвалитися оздоровчими таборами для дітей. Даний табір містить спортивні майданчики, професійний хореографічний зал, басейн олімпійських розмірів, а головне – на території працюють безліч медичних працівників які за спеціальними програмами проводять санітарно-оздоровчі заходи. Цікавим є те, що на території наявна навіть площадка для хокею. Ціна за відпочинок 15 діб – від 11 тисяч гривень.

Проаналізувавши актуальні пропозиції таборів Болгарії, можна зробити висновок, що безліч із них будуть відкриті для прийняття груп у період літа 2021 року. Табори оснащені професійними майданчиками для занять спортом, наявні басейни та, навіть, хокейні арени тощо.

3.3. Розробка туру «Стежками болгарської культури»

Подолання кризи туристичної сфери, викликаній пандемією COVID-19, потребує нових підходів до організації відпочинку в країні та розробки сучасних туристичних продуктів, що будуть мати попит серед туристів, враховуючи відсутність тривалий час можливостей для подорожей. З цією метою пропонуємо тур «Стежками болгарської культури», який поєднує у собі елементи подієвого, гастрономічного, культурно-пізнавального та пляжно-купального туризму.

Тур є основною складовою туристичного продукту, уявляє собою програму, в межах якої реалізується мета перебування людини поза межами місця постійного проживання, складена з урахуванням індивідуальних побажань, та комплекс заходів з реалізації цієї програми. Методика розробки туру включає такі етапи, як: вибір пунктів маршруту, їх ієрархізація, визначення пунктів початку та завершення маршруту, розробка схеми маршруту та його програмного забезпечення, розрахунок вартості туру. Програмне забезпечення туру – перелік щоденних заходів, призначених для реалізації мети подорожі [27].

Тур «Стежками болгарської культури» включає дегустацію місцевих вин та страв національної кухні Болгарії, відвідування фестивалю троянд та пляжний відпочинок на курортах Сонячного берегу.

Таблиця 3.2

Технологічна карта туру «Стежками болгарської культури»

Вид маршруту	Круговий
Протяжність маршруту	~883 км
Тривалість подорожі	10 діб
Число туристичних груп	1 група
Число туристів в групі	10 туристів
Початок обслуговування групи	1 червня

Продовження табл.3.2

Кінець обслуговування групи	10 червня
Вартість туру	~17508,24 грн (може змінюватися залежно від умов пандемії, обраного розміщення, додаткових квитків)

Програма туру «Стежками болгарської культури» розрахована на 9 днів, рекомендований період реалізації туру – з 1 по 10 червня.

Пересування за маршрутом представлено на рис.3.2.

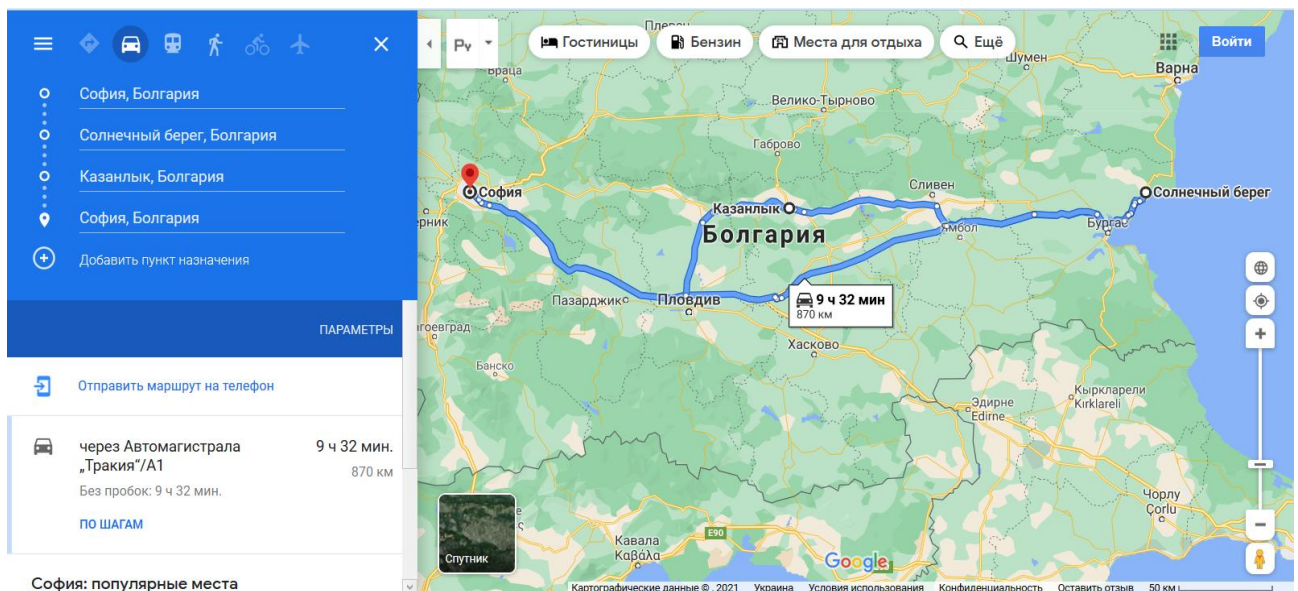

Рис. 3.2. Маршрут туру «Стежками болгарської культури»

1 день. Перший день почнеться із перельоту з міста Києва до столиці Болгарії – міста Софія. Далі туристів чекатиме трансфер до курорту Сонячний берег, де пройде перша частина їх захоплюючого туру – 428 км, 4.30 год. На курорті поселення у готель. Пропонується – Hrizantema Hotel & Casino 4* (Додаток И, рис. И.1). Даний готель досить великий, відносно новий, з нещодавно проведеною реставрацією. У готелі наявний ресторан, басейн, бари, особистий пляж – усе це входить у вартість проживання. Щодо харчування – пропонується лише сніданок у готелі, проте за окрему плату можна змінити на повний пансіон. За бажанням туристів може бути обраний і альтернативний

варіант тимчасового розміщення. Так як перший день насичений перельотом і переїздами, туристам буде запропоновано відпочити та провести вільний час самостійно.

2 день. Зранку сніданок у готелі, далі вільний час для відпочинку на пляжі, адже ми не випадково обрали саме цей курорт – він славиться своїми чудовими пляжами і морем. Ввечері туристи розпочинають своє знайомство із гастрономією Болгарії – їм пропонується відвідування відомого закладу «Ханська Шатра» (Додаток И, рис. И.2) та дегустація національних страв країни. Цей ресторан знаходиться на пагорбі і має чудовий панорамний вид, а також славиться оригінальною розважальною програмою.

3 день. Сніданок у готелі. Сьогодні туристам запропонують відвідування одного з найбільших аквапарків Болгарії «Action» (Додаток И, рис. И.3). Тут є безліч різноманітних водяних гірок для будь-якого віку, бари та місця, де можна перекусити. Далі вільний час для відпочинку на пляжі та/або прогулянок по місту.

4 день. Сніданок. Після сніданку екскурсія у м. Бяла у шато Поліхронофф та шато Медово – два із найбільших та найвідоміших у даному регіоні. Протягом екскурсії буде дегустація болгарських вин та обід в ресторані національної кухні. Ввечері у туристів буде вільний час.

5 день. Після сніданку туристів чекатиме трансфер до міста Казанлик, де вони проведуть другу частину туру і познайомляться із подієвими ресурсами країни. Дорога займатиме 222 км, 2,30 год. У місті Казанлик поселення у готель (рекомендується Rose Hotel 4* (Додаток И, рис.И.4) – невеличкий готель із досить символічною назвою, адже саме тут пройде фестиваль троянд). Далі, щоб не дуже перевантажувати день, буде запропонована оглядова екскурсія цим невеликим, але цікавим містом та вільний час.

6 – 7 день. У готелі також буде входити у вартість сніданок. Протягом цих двох днів туристи відвідуватимуть фестиваль троянд (Додаток И, рис. И.5).

8 день. Сніданок у готелі. Після сніданку туристам запропонована екскурсія до Фракійської гробниці (Додаток И, рис. И.6) – унікальної пам’ятки світової спадщини ЮНЕСКО. Після екскурсії повернення у готель та вільний час.

9 день. Сніданок та виїзд із готелю. Туристів чекатиме трансфер до м. Софія – 233 км, 3 год. Переліт до Києва прямим рейсом.

Програма обслуговування туристів за маршрутом «Стежками болгарської культури» представлена у Табл.3.3.

Таблиця 3.3

Програма обслуговування туристів за маршрутом «Стежками болгарської культури»

м. Київ – м. Софія	Аеропорт Бориспіль (КВР)	Прямий переліт до м. Софія 10:45-13:30	Літак
м. Софія – м. Сонячний берег, 428 км, 4.30 год	Готель Hrizantema Hotel&Casino 4*	Заселення, вільний час	Орендований автобус
м. Сонячний берег	- -	Сніданок у готелі, відпочинок на пляжі, 18:00 – відвідування ресторану «Ханска Шатра». Повернення у готель	Орендований автобус
м. Сонячний берег	- -	Сніданок у готелі, 11:00 – відвідування аквапарку «Action». Вільний час	Орендований автобус

Продовження табл. 3.3

м. Сонячний берег – м. Бяла 40 км, 40 хв. М. Бяла – м. Медово 55 км, 50 хв. М. Медово – м. Сонячний берег 15 км, 15 хв.	- -	Сніданок у готелі. 11:00 – виїзд до шато Поліхроноф. 14:00 – виїзд до шато Медово. 17:30 – обід у закладі національної кухні. Повернення у готель	Орендований автобус
м. Сонячний берег – м. Казанлик, 222 км, 2.30 год	Готель Rose Hotel 4*	Сніданок, виїзд до міста Казанлик, поселення у готель. Оглядова екскурсія містом, вільний час.	Орендований автобус
м. Казанлик	- -	Сніданок у готелі. Відвідування фестивалю троянд	Орендований автобус
м. Казанлик	- -	Сніданок у готелі. Відвідування фестивалю троянд	Орендований автобус
м. Казанлик	- -	Сніданок у готелі. 12:00 – екскурсія до Фракійської гробниці (пам'ятка ЮНЕСКО). Повернення у готель, вільний час	Орендований автобус
м. Казанлик – м. Софія, 233 км, 3 год. М. Софія – м. Київ	Аеропорт Софія (SOF)	Ранній сніданок у готелі. 10:00 – виїзд до м. Софія. Прямий переліт до м. Київ 15:35-17:25	Орендований автобус, літак

Вартість туру включає переліт із багажем, трансфер, проживання в готелях визначеної категорії, організацію харчування туристів, екскурсії. Додаткові туристичні послуги сплачуються туристами самостійно. Остаточну вартість туру варто розраховувати з урахуванням цін на туристичні послуги після завершення пандемії COVID-19. Проте нижче, у таблиці 3.4, надано приблизно розраховану вартість туру на момент його розробки.

Таблиця 3.4

Калькуляція вартості туру

Показники	На всю групу, грн	На одного туриста, грн	Примітка
Прямі умовно-змінні витрати:	127520	12752	
Проживання	30000	3000	
Переліт	62720	6272	
Транспортне обслуговування	15000	1500	
Страхування	2800	280	
Екскурсійне обслуговування	1500	1500	
Інші витрати	1000	100	
Витрати на керівника групи	1000	100	
Непрямі умовно-постійні витрати:	2750	275	
Витрати на утримання офісу	1700	170	Розподілені на всіх туристів за туристичний сезон
Амортизація основних засобів і нематеріальних активів	100	10	- -
Оплата послуг банків та підприємств телефонного, Інтернет-зв'язку	150	15	- -

Продовження табл.3.4

Витрати на маркетинг	800	80	- -
Собівартість	130270	13027	Сума всіх попередніх витрат
Прибуток	15632,4	1563,24	12% від собівартості
Податок на прибуток	2813,8	281,38	18% від прибутку
ПДВ	29180	2918	20%
Ціна туроператора	175082,4	17508,24	Сума собівартості, прибутку, податку на прибуток та ПДВ

Отже, запропонований тур «Стежками болгарської культури» спрямований на розкриття культурної та національної самобутності Болгарії. Особливістю туру є поєднання пасивного та активного видів відпочинку. Потенційними споживачами даного продукту можуть бути туристи різних вікових груп та соціального статусу, оскільки програмою туру не передбачені надмірні перевантаження, а сама програма насичена цікавими екскурсіями та містить достатньо вільного часу для рекреації та оздоровлення на морському узбережжі.

ВИСНОВКИ

В роботі були розглянуті теоретичні та методичні основи дослідження, зокрема визначено сутність туризму як виду економічної діяльності, названо види і форми туризму та описано методи дослідження розвитку туризму країни. Також в роботі було охарактеризовано історичні аспекти розвитку туризму в Болгарії і описано туристсько-рекреаційні ресурси країни. Розкрито особливості туристичної інфраструктури та охарактеризовано туристичні центри Болгарії. В практичній частині роботи було визначено проблеми туристичної галузі Болгарії, встановлено перспективи розвитку туризму в Болгарії в умовах пандемії коронавірусу COVID-19, а також було розроблено тур «Стежками болгарської культури».

В результаті проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1) У сучасному світі туризм являє собою складну соціально-економічну систему. Туризм – це галузь економіки, підприємства і організації яка задовольняє потреби туристів в матеріальних і нематеріальних послугах, основна функція яких забезпечити людині повноцінний і раціональний відпочинок. Ефективність розвитку туристичної галузі передбачає результат в економіці країни від організації туристичного обслуговування та виробничо-обслуговуючого процесу на туристичному підприємстві. Серед показників ефективності туризму: загальна кількість туристів, середньомісячна кількість туристів, кількість туроднів, надходження від міжнародного туризму. Види туризму варіюються від мотивації туристів, тобто за внутрішніми факторами, а форми туризму – від зовнішніх причин і впливів.

2) Офіційною датою початку організованого туризму в Болгарії вважається 27 серпня 1895 року, у цей день був заснований Клуб болгарських туристів – попередник сучасного Болгарського союзу туристів. Проте, після Другої світової війни, а також впавшої «залізної завіси», рівень туризму в Болгарії зовсім знизився і почав відроджуватися на початку 21-го століття, коли

налагодилися економіка країни. На цьому етапі почалося державне фінансування туризму, а згодом і європейське.

3) У комплексі туристсько-рекреаційних ресурсів Болгарії присутній досить великий список як історико-культурних, так і природних ресурсів. Серед них – 10 об'єктів віднесено до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Окремо варто назвати сучасні популярні події (фестивалі, свята) та гастрономічні (широка та різноманітна національна кухня тощо) ресурси країни, які слугують чудовою базою для розвитку нових видів туризму, конкурентоспроможних на ринку туристичних послуг світу.

4) Туристична інфраструктура Болгарії активно розвивається і має одне із найкращих на світовому ринку туристичних послуг співвідношень ціни до якості послуг. До країни можна дістатися будь-яким видом транспорту, на території є чотири великих аеропорти. Серед відомих туристичних центрів пляжно-купального туризму, такі: Сонячних берег, Золоті піски, Несебр, Бургас, Дюни. Для гірськолижного відпочинку радять відвідати курорти: Банско, Вітоша, Боровець, Пампорово. Країна пропонує великий вибір розміщення на будь-який бюджет – від великих готелів 5* до невеличких сімейних садиб. Також, можна виділити те, що на території країни безліч закладів громадського харчування різного рівня зі смачною кухнею.

5) Туризм в Болгарії є дуже важливою складовою розвитку і формування економіки країни. У докарантинний період кількість прибуттів до Болгарії сягала 12,5 млн, а надходження від іноземного туризму становили 4,8 млрд доларів США. Відповідно, країна займала 36 місце серед країн світу у рейтингу прибуттів та 46 місце у рейтингу надходжень. Загальний внесок туризму у ВВП країни становив 11,6 %. Під час пандемії коронавірусу COVID-19 у світі сталися значні зміни на туристичному ринку. У 2020 р. туристична індустрія Болгарії також відчула значних збитків, кількість іноземних туристів скоротилася на 80%, відповідно і надходження від туризму суттєво скоротилися.

6) Незважаючи на наявну позитивну динаміку, сучасна туристична галузь має низку проблем: дефіцит якості обслуговування і сервісу (за застарілими радянськими стандартами, що не відповідає світовим нормам); територіальна непропорційність; брак кваліфікованих кадрів, що є однією з підстав неефективної організації праці та низького рівня сервісу; неготовність до формування і розвитку готельних комплексів; відсутність мотивації до підвищення ефективності функціонування готелів та ін.

7) Окрім традиційних видів відпочинку, Болгарія також славиться відпочинком для дітей на підлітків, а саме: табори, групові поїздки колективів. Серед курортів, де є табори для дитячого відпочинку: Сонячний берег, Елініте, Кранево. Проаналізувавши актуальні пропозиції та режим роботи таборів Болгарії, можна зробити висновок, що безліч із них будуть відкриті для прийняття груп у період літа 2021. Табори оснащені професійними майданчиками для занять спортом і танцями, наявні басейни олімпійських та напіволімпійських розмірів та, навіть, хокейні арени. Також, є лікувально-оздоровчі табори, на території яких працюють лікарі, проводяться оздоровчі програми та заняття. Також, на території таборів часто проводять фестивалі.

8) Подолання кризи туристичної сфери, викликані пандемією COVID-19, потребує нових підходів до організації відпочинку в країні та розробки сучасних туристичних продуктів, що будуть мати попит серед туристів, враховуючи відсутність тривалий час можливостей для подорожей. З цією метою було розроблено тур «Стежками болгарської культури», який поєднує у собі елементи подієвого, гастрономічного, культурно-пізнавального та пляжно-купального туризму. За маршрутом: Київ – Софія – Сонячний берег – Казанлик – Софія – Київ. Маршрут розроблений для будь-якої вікової категорії людей, адже не передбачає фізичних загрузок. Може зацікавити багатьох туристів, тому що включає не лише пляжний відпочинок, а й дегустацію національних блюд та відвідування фестивалю, а також відвідування пам'ятки ЮНЕСКО.

РЕЗЮМЕ

Хільська Анна Максимівна

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В БОЛГАРІЇ

Кваліфікаційна робота присвячена аналізу сучасного стану та виявленню проблем і перспектив розвитку туризму в Болгарії. Мета роботи – проаналізувати сучасний стану, визначити проблеми та перспективи розвитку туризму в Болгарії. Завдання роботи: розкрити теоретичні та методичні основи дослідження, зокрема сутність туризму як виду економічної діяльності, назвати види і форми туризму, описати методи дослідження розвитку туризму країни; охарактеризувати історичні аспекти розвитку туризму в Болгарії; описати туристсько-рекреаційні ресурси країни; розкрити особливості туристичної інфраструктури та охарактеризувати туристичні центри Болгарії; визначити проблеми та встановити перспективи розвитку туризму в Болгарії в умовах пандемії коронавірусу COVID-19; розробити туристичний маршрут. Об'єктом дослідження є туризм в Болгарії. Предмет дослідження – особливості сучасного стану, проблеми та перспективи розвитку туризму в Болгарії. Під час виконання кваліфікаційної роботи були використані методи діалектичної логіки, загальнонаукові, порівняльно-географічний, математико-статистичний.

В кваліфікаційній роботі було розкрито сутність туризму як виду економічної діяльності, названо види і форми туризму, описано методи дослідження розвитку туризму країни, охарактеризовано історичні аспекти розвитку туризму в Болгарії, описано туристсько-рекреаційні ресурси країни, розкрито особливості туристичної інфраструктури та охарактеризовано туристичні центри, визначено проблеми та встановлено перспективи розвитку туризму в Болгарії в умовах пандемії коронавірусу COVID-19. У практичній частині роботи було розроблено туристичний маршрут Болгарією.

Ключові слова: туризм, Болгарія, туристсько-рекреаційні ресурси, туристичні об'єкти, туристична галузь, проблеми та перспективи, тур.

RESUME

Khilska Anna Maksymivna

CURRENT STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF TOURISM IN BULGARIA

The qualification work is devoted to the analysis of the current state and research of problems and prospects of development of tourism in Bulgaria. The purpose of the work is to perform an analysis of the current situation and determine the problems and prospects of development of tourism in Bulgaria. Tasks: to reveal the theoretical and methodical bases of research, in particular to reveal the essence of tourism as a type of economic activity, to name types and forms of tourism, to describe research methods of development of tourism of the country; to reveal the historical aspects of tourism development in Bulgaria; describe the tourist and recreational resources of the country; to reveal the features of the tourist infrastructure and to characterize the tourist centers of Bulgaria; identify problems and establish prospects for tourism development in Bulgaria during the COVID-19 coronavirus pandemic; develop a tourist route. The object of research is tourism in Bulgaria. The subject of the study is represented by the current state, problems and prospects of tourism development in Bulgaria. In the qualification work, the following methods were used: methods of dialectical logic, general scientific, comparative-geographical and mathematical-statistical.

The qualification work revealed the essence of tourism as a type of economic activity, named types and forms of tourism, described methods of research of tourism development of the country, characterized historical aspects of tourism development in Bulgaria, described tourist and recreational resources of the country, revealed tourist infrastructure and characterized tourist centers. problems and prospects for the development of tourism in Bulgaria in the pandemic of the coronavirus COVID-19. In the practical part of the work, a tourist route was developed by Bulgaria.

Keywords: tourism, Bulgaria, recreational tourism resources, tourist sites, tourism industry, problems and prospects, tourist route.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова А.Ю. Международный туризм. Учебник. Аспект Пресс, 2002. 470 с.
2. Александрова А.Ю. Статистика туризма. Москва : Федеральное агентство по туризму, 2014, 449 с.
3. Артемова Е.Н., Козлова В.А. Транспортное обслуживание туристов. Учебно-методическое пособие. Орел: ФГБОУ ВПО, 2011. 140 с.
4. Балабанов И.Т, Балабанов А.И. Экономика туризма, Учебное пособие. М.: Финансы и статистика, 2003. 176 с.
5. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: методологія і методика аналізу, термінологія, районування: монографія. К. Видавничо-поліграфічний центр Київський університет, 2015. 395 с.
6. Бейдик О. О. Словник-довідник з географії туризму, рекреології та рекреаційної географії. Київ : Палітра, 2017. 208 с.
7. Боголюбов В.С, Орловская В.П. Экономика туризма. Москва : Академия, 2005. 192 с.
8. Божинова М., Жекова К., Пейковска П. Экономический потенциал Болгарии. Москва, 2008. 160 с.
9. Болгарський туристичний союз URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Болгарський_туристичний_союз (дата звернення: 02.04.2021 р.)
10. Борушак М. Стратегія розвитку туристичних регіонів: автореф. дис. ...д-ра економ. наук: 08.00.05 / Інститут регіон. досліджень НАН України. Львів, 2008. 384 с.
11. Бусеп В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Ірпінь, ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
12. Ветитнев А.М., Войнова Я.А. Организация санаторно-курортной деятельности. Учебное пособие. Москва : Федеральное агенство по туризму, 2014. 272 с.

13. Георгиев Г., Василева М. Система защищенных территорий в Болгарии и туризм. *Вестник НГУ. Серия: Социально-экономические науки.* 2010. Вып. 3. С. 76-86
14. Дутчак С.В. Туристсько-рекреаційні ресурси ландшафтів. Монографія. Чернівці : Родовід, 2014. 196 с.
15. Закон України «Про туризм». Стаття 4 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення: 02.04.2021 р.)
16. Залізна завіса URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Залізна_завіса (дата звернення: 02.04.2021 р.)
17. Зорин И.В. Менеджмент туризма. Туризм как вид деятельности: учебник, Москва : Финансы и статистика. 2005. 288 с.
18. Ильина Е.Н. Туроперейтинг: организация деятельности. Учебник. Москва : Финансы и статистика. 2005. 480 с.
19. Квартальнов В.А. Туризм: учебник. Москва : Финансы и статистика, 2002. 320 с.
20. Кифяк В.Ф. Розвиток туризму як один зі сценаріїв покращення соціально-економічного стану Чернівецької області. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ.* 2015. С. 67-81
21. Котлер Ф., Боуэн Дж., Мейкенз Дж. Маркетинг. Гостеприимство. Туризм. К.: ЮНИТИ, 2003. 1063 с.
22. Країни світу: довідник. К.: Логос, 2006. 377 с.
23. Кръстев В. Модели туристской регионализации мирового пространства и место Болгарии в них. *Проблемы географии.* 2013. 17 с.
24. Кукліна Т. С., Зайцева В. М. Сучасний стан розвитку туризму в Україні. 2014. С. 67-74.
25. Кучеренко К.В. Економічна цінність міжнародного туристичного бренду країни. *Інвестиції: практика та досвід.* 2013. С. 78-82.
26. Кучерява Г.О. Сучасні тенденції та пріоритетні напрями розвитку світового ринку туристичних послуг. Trends in the development of international

tourism in the current context of globalization. Editors: Jadwiga Ratajczak, Victoria Tsypko. Collective Scientific Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2020. P. 30 – 37

27. Любіцева О.О. Методика розробки турів. Навчальний посібник. К.: Альтерпрес, 2003. 104 с.

28. Маринов С. Современные тенденции развития глобального туризма. Бургас: Ун-т «Проф. Д-р Арсен Златаров», 2014. 292 с.

29. Маринов С. Теория и история развития туризма. К.:ФАБЕР. Велико Тырново, 2011. 186 с.

30. Милашко О.Г. Статистика туризму. Навчальний посібник. Одеса: ОДЕУ; Ротапринт, 2010. 168 с.

31. Монографія. За наук. ред. Басюк Д.І. Винний та гастрономічний туризм: глобальні тренди та локальні практики, 2017. 316 с.

32. Мунін Г.Б та ін. Управління сучасним готельним комплексом : навч. посіб. К.: Ліра. 2005. 520 с.

33. Наследие ЮНЕСКО в Болгарии. URL: <http://www.arrivo.ru/unesco/bolgariya.html> (дата звернення: 02.04.2021 р.)

34. Национальная стратегия устойчивого развития туризма Республики Болгарии 2014-2030 гг. URL: http://www.tourism.government.bg/sites/tourism.government.bg/files/uploads/strategy-policy/pril9.nsurtb_2014-2030-updated_mt-final.pdf (дата звернення: 02.04.2021 р.)

35. Национальный Статистический Институт Болгарии <https://ru.nencom.com/blog/national-statistical-institute> (дата звернення: 02.04.2021 р.)

36. Омуш М.О. Стратегія диверсифікованого розвитку туристського комплексу в регіональній економіці (на прикладі Йорданії). Харківська державна академія міського господарства. Харків, 2003. 19 с.

37. Офіційний сайт Болгарського союзу туристів URL: <https://www.btsbg.org/index.php> (дата звернення: 02.04.2021 р.)
38. Офіційний сайт Міністерства туризму Болгарії. URL: <http://www.tourism.gov-ernment.bg/bg> (дата звернення: 02.04.2021 р.)
39. Панова А.В., Статистика туризма : учеб, пособие. К.: ИНФРА-М. Москва, 2018. 248 с.
40. Папп В.В. «Роль готельного господарства у розвитку туризму в регіоні» *Науковий вісник Ужгородського університету*, 2015. С. 207-212
41. Парфіненко А.Ю., Дубова Д.А. Перспективи розвитку міжнародного туризму в Чорноморському регіоні. Харків, 2018. С. 136-141
42. Патійчук В., Філон О. Основні проблеми розвитку туристичного комплексу Болгарії. Луцьк, 2018. С. 113-121
43. Семенов В.Ф., Балджи М.Д., Мозгальова В.М. Регіональний вимір рекреаційно-туристичної діяльності : (монографія). Одеса : Optimim, 2016. 201 с.
44. Світовий атлас даних. Туризм. URL: <https://knoema.com/atlas/ranks/Number-of-arrivals/> (дата звернення: 04.04.2021 р.)
45. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія / за заг. ред.: Ткаченко Т.І. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 463 с.
46. Тенденции, проблемы и перспективы развития въездного туризма в Болгарии. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tendentsii-problemy-i-perspektivy-razvitiya-vezdnogo-turizma-v-bolgarii> (дата звернення: 02.04.2021 р.)
47. Тіхонова Н.О. Комунікативний менеджмент в готельно-ресторанному господарстві. НУХТ, 2014. 114 с.
48. Третьак В.П., Рахман М.С. Статистика туризму. Навчально-методичний посібник. Харків, 2018. 79 с.

49. Туристично-рекреаційні ресурси Болгарії. URL:
https://knowledge.allbest.ru/sport/3c0a65625b3ac68a5d53a88421316d26_0.html
 (дата звернення: 02.04.2021 р.)
50. Фракійська (Казанликська) гробниця: URL:
https://ru.wikipedia.org/wiki/Казанлыкская_гробница (дата звернення:
 04.04.2021 р.)
51. Школа І.М., Корольчук О.П. Менеджмент туризму. Підручник. Чернівці, 2011. 464 с.
52. Bulgarian English-language news provider based in Sofia URL:
<https://www.novinite.com/articles/194011/Hotel+Investors+Turning+to+Bulgaria>
 (дата звернення: 02.04.2021 р.)
53. COVID-19 и перестройка сектора туризма. Концептуальная записка. Организация Объединённых Наций. Август, 2020. 29 с.
54. COVID-19 Data Repository by the Center for Systems Science and Engineering (CSSE) at Johns Hopkins University URL:
<https://github.com/CSSEGISandData/COVID-19> (дата звернення: 02.04.2021 р.)
55. COVID-19 Coronavirus Pandemic URL:
<https://www.worldometers.info/coronavirus/> (дата звернення: 04.05.2021 р.)
56. International Recommendations for Tourism Statistics 2008 (IRTS-2008) URL:
https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_83rev1e.pdf (дата звернення: 04.05.2021 р.)
57. Ivanov S.H., Dimitrova M.G. European Tourism Planning and Organisation Systems. Book. Varna, 2014. 512 p.
58. Jessy Russell. Bulgaria Travel and Tourism: Environmental Discovery. Book. 2019, 218 с.
59. Kline S.F., Sullivan W. Hotel Front Office Simulation. -London: John Wiley & Sons, Inc., 2002, 144 p.
60. Liudmyla Niemets, Serhii Kostrikov, Yurii Kandyba, Nataliya Dobrovolskaya, Pavlo Kobylin, Hanna Kucheriava. Features and problematic issues

of the tourism development in Ukraine due to the coronavirus Covid-19 pandemic. Proceedings of the 36th International Business Information Management Association Conference (IBIMA) (Granada, Spain 4-5 November, 2020). Editor Khalid S. Soliman. Seville, International Business Information Management Association (IBIMA), 2020. P. 1799 – 1807

61. OECD Tourism Trends and Policies 2020 URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/> (дата звернення: 02.04.2021 р.)

62. Official tourist portal of Bulgaria URL: <https://bulgariatravel.org/en/> (дата звернення: 02.04.2021 р.)

63. Responsible tourism in Bulgaria URL: <https://www.responsibletravel.com/holidays/bulgaria/> (дата звернення: 02.04.2021 р.)

64. Sofia is in Third Place in Europe in Growth of Foreign Visitors. Sofia News Agency, 2017. URL: <http://www.novinite.com/articles/183621/Sofia+is+in+Third+Place+in+Europe+in+Growth+of+Foreign+Visitors> (дата звернення: 02.04.2021 р.)

65. United National Educational. Scientific and Cultural Organization. World Heritage Convention <https://whc.unesco.org/ru/list/> (дата звернення: 02.04.2021 р.)

66. What future for tourism in Bulgaria? URL: <https://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/Bulgaria/What-future-for-tourism-in-Bulgaria-196104> (дата звернення: 02.04.2021 р.)

67. World Trade Organization – Publications URL: <https://www.wto.org/> (дата звернення: 02.04.2021 р.)

ДОДАТКИ

Додаток А

Об'єкти світової спадщини ЮНЕСКО на території Болгарії

Рис. А.1. Боянська церква

Рис. А.2. Печерні церкви в с. Іваново

Рис. А.3. Рильський монастир

Рис. А.4. Національний парк «Пірін»

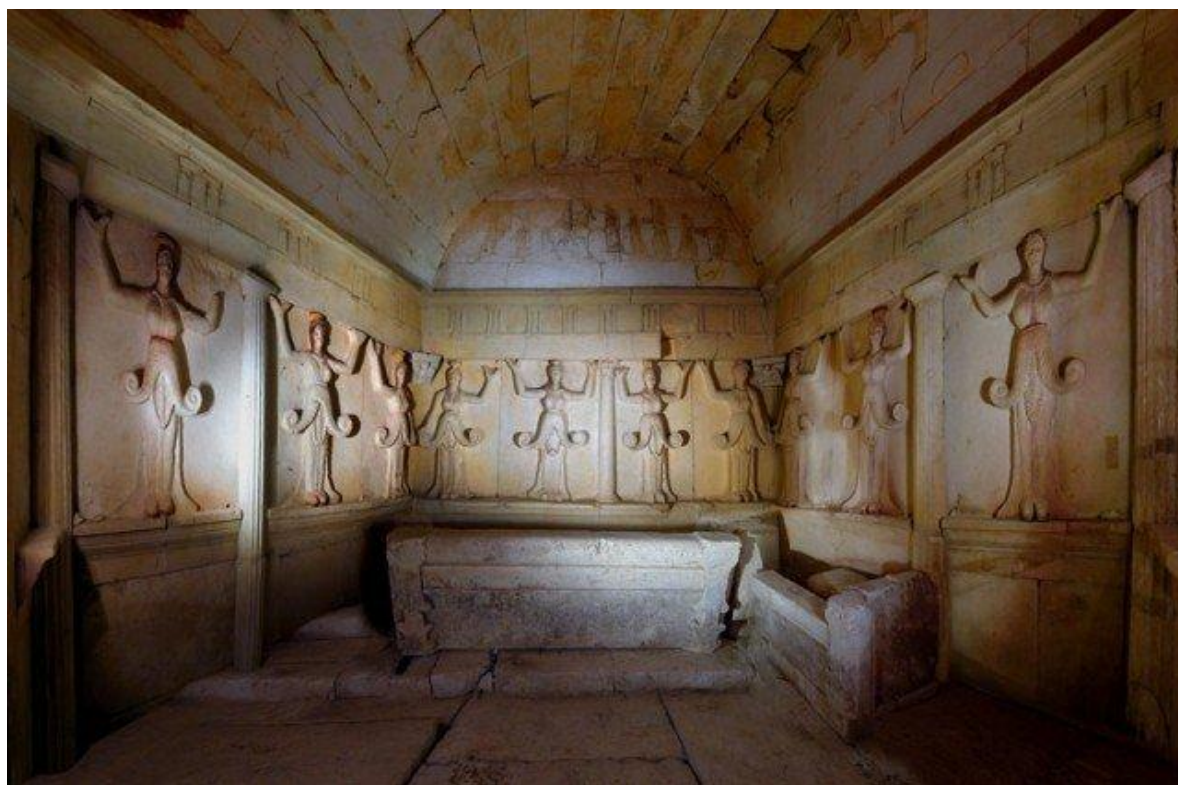

Рис. А.5. Фракійська гробниця в с. Свештари

Додаток Б
Природні об'єкти на території Болгарії

Рис. Б.1. Острів Свята Анастасія

Рис. Б.2. Печера Орлова Чука

Рис. Б.3. Водоспад Кая Бунар

Рис. Б.4. Мис Калиакра

Додаток В
Історико-культурні об'єкти на території Болгарії

Рис. В.1 Софійський університет

Рис. В.2. Національний палац культури

Додаток Г
Події ресурси Болгарії

Рис. Г.1. Рок-фестиваль «Kavarna Rock»

Рис. Г.2. Фестиваль «Сурва»

Додаток Д
Національні блюда болгарської кухні

Рис. Д.1. Шкембе чобра

Рис. Д.2. Фарширований болгарський перець

Рис. Д.3. Баніца

Рис. Д.4. Болгарська кухня

Додаток Е
Туристичні центри Болгарії

Рис. Е.1. м. Сонячний берег

Рис. Е.2. м. Бургас

Рис. Е.2. Готель «Асторія 3*» м. Золоті піски

Рис. Е.3. Курортне місто Дюни

Рис. Е.4. Ресторан-млин м. Созополъ

Додаток 3
Дитячі табори на території Болгарії

Рис. 3.1. «Royal Holiday Camp» курорт Елініте

Рис. 3.2. Санітарно-оздоровчий комплекс «Камчія»

Додаток И
Об'єкти на маршруті «Стежками болгарської культури»

Рис. И.1. Готель «Hrizantema Hotel&Casino 4*» м. Сонячний берег

Рис. И.2. Ресторан «Ханська Шатра»

Рис. И.3. Аквапарк «АсѠион»

Рис. И.4. Готель «Rose Hotel 4*» м. Казанлик

Рис. И.5. Фестиваль Троянди м. Казанлик

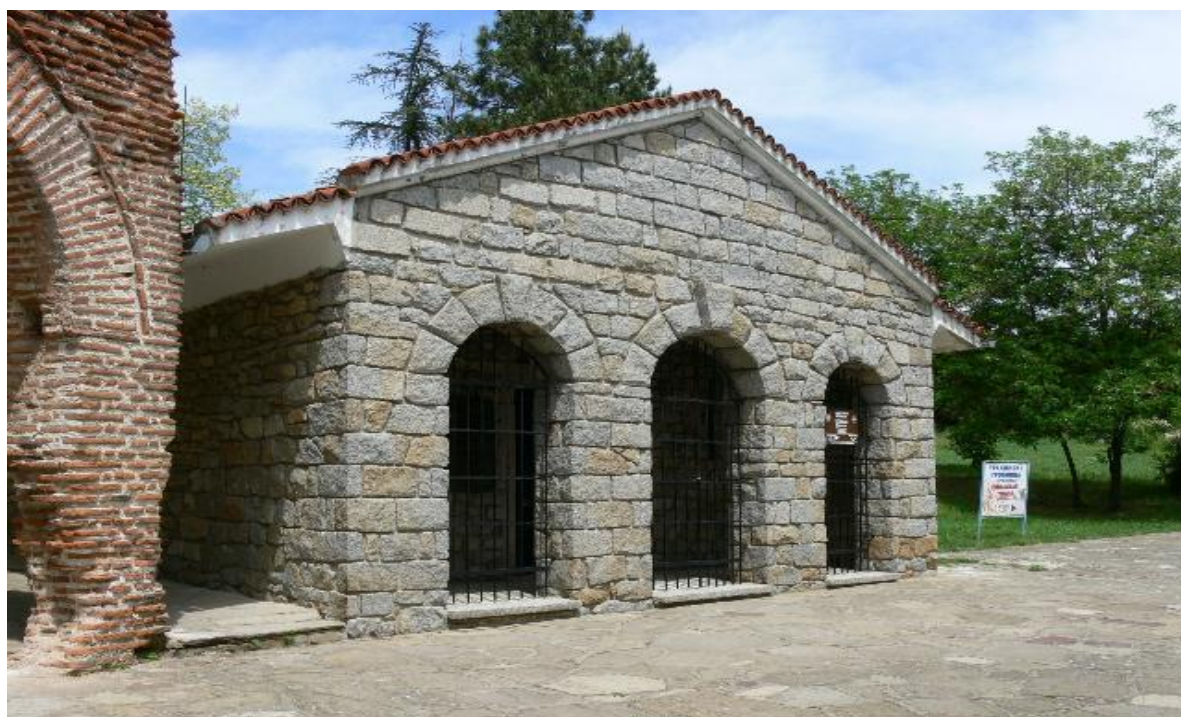

Рис. И.6. Фракійська гробниця м. Казанлик (об'єкт ЮНЕСКО)